

EESTI KIRJANDUS

1930

N° 2

SISU:

PAUL ARISTE: Nook. (Pooleli.)

AUGUST PALM: Eesti esimene poliitiline näidend.
(Pooleli.)

K. EHRMANN: Arthur Behrsing †.

AUG. ANNI: Uudiseid soome essee- ja teaduslikust
kirjandusest. (Pooleli.)

VILLEM ERNITS: V. Ridala — Kalevipoeg.

M. SILLAOTS: Honoré de Balzac — Isa Goriot.

A. VAIGLA: Leo Gumilevskij — Peni põiktänav.

HENRIK VISNAPUU: Jaan Kärneri uued luuletisteko-
gud — Rändur vilistab ja Tormilüüra.

RICH. KLEIS: Väagvere koor.

A. KASK: E. A. Tunkelo — Maannimistä Viro
ja Vironmaa.

Eesti algupäraste romaanide võistlus 1930. a.

Aruanne rahvapäraste taimenimede kogumisest.

Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates
7. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VALJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1930 ASUTATUD 1906. XXIV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Aadress: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRUIUS (ajalugu), O. LOORITS (folkloor),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitöökirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitöökirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitöökirju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumbrid à 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroos, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

J. Raudsepp, Küüni 1, tel. 3-01.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

K/ü. „Rahvapäevik“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Pärnus: Õpetajate o/ü. „Liit“, Rüütli 40, tel. 1-73.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: „Ühiskaubamaja“ Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülg 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

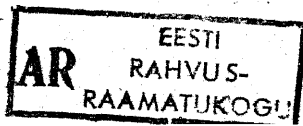
Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1906. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise sooviavaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke nimestikke) ja seltsi büroo. Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

Arg30P
Eesti

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1930

XXIV AASTAKÄIK

№ 2

Nook.

1. Trükitud allikais esineb vanim teade noogist Göseken'il teoses: „Manuctio ad Linguam Oesthonicam“. Reval, 1660: **betrübnis** [G e s p e n t] **nook/fodbofeh**.

Selle Gösekeni teate on Wiedemann võtnud 1869. aastal oma sõnaraamatusse, ilma et ise oleks tundnud sõna elavaist rahvamurdeist, ja on seepärast siis tähendanud † märgiga.

Alles 1921. aastal ilmub „Eesti Kirjanduses“ lk. 422—423 A. Saareste'lt järgmine, ühtlasi täielikum teade pisikirjutiste sarjas „Mitmesugused riismed“ nr. 6, mis tervena on järgmine:

„Noogid.

„Käina ja Pühalepa (häald.: põhelepa), a. 1921. — Wiedemanni sõnastikus leidub teade: † nook (G) Gespenst. Seega vananenud, tarvitusest kadunud (= †) sõna ja esineda Gösekenil (= G). Viimases teoses ei ole mul ometigi korda läinud tähendatud sõna leida. Ka mujal trükitud allikais ei näi seda tuntavat. Sellevastu võib aga Hiiumaal selle olendi kohta vanemalt rahvapõlvelt veel järgmisi seletusi kuulda: *nook* (mit. *noogid*) olla 'tont, hirmutis, inimesekujuline kodukäija, õõseti ümberrändav surnukeha' (Käina Seljaküla). Sellele lisaks teavad Pühalepa pool õige vähesed jutustada, et muiste vihmase ilmaga, kui päike paistnud, olnud nookidel kombeks aiateivaste otsas endid vihelda. Nad olnud alati mitmekesi. Kurja ei olevat nad inimestele teinud. — Ka Reigi pool tuntavat nookisid. Need kasinad teated olid ainsad, mida seekord võimalik oli kuulda.“

Nähtavasti põlvnevad A. Saareste teated uurimisretkil rahvasuust saadud andmeil, on seega väärtuslikud ja ühtlasi kõigiti usutavad.

Sellevastu paljudes asjades vaieldav on neli aastat hiljemini — 1925 M. J. Eisen'i samas kuukirjas lk. 303—304 avaldatud esimene nookikäsitlev uurimus „Noogid“. See siia kuuluv pikem kirjeldus on jäänud ka viimaseks.

Kuigi M. J. Eisenil on peale Saareste kirjutise oma isiklikust kogust ja ka Saareste tarvitamata pabereist kasutada olnud mõnekülgne ainek, ei ole mainitav uurimus siiski kaugeltki tühjendav. Kasutada olnud allikaid ei ole võetud küllalt kriitiliselt ning mitmed hüpoteesid on püstitatud liiga kergelt.

M. J. Eisen on osutanud noogi olemuse kahesuguseks:

„Ühe arvamise järele tuletavad nad vähe koerakoonlasi meelde; kuna need pool inimest, pool koera esitavad, sulavad nookides inimene ja lind ühte. Keha oli neil enam inimese keha, õrn, peenike, peaaegu läbipaistev; tiivad olid valged, siidisulised, õhukesed, vaevalt nähtavad; linnu nokk. Noogid olid kukulinnu suurused, jõu poolest inimeste sarnased. Neid peeti mitmes kohas majavaimudeks, kes maja kaitsesid ja varjasid. Sel põhjusel tuli neid meelitada ja neile ohverdada. Ohver langeb umbes samasuguse ohvri hulka kui seda reomaale anti: nookidele pandi vana pütiga hobuse väljaheidet ja vett aia peale söögiks, vihmase ilma puhul aga veel vana viht vihtlemiseks. Arvati, et nad niisugusel ajal aiateivaste otsas heameelega vihtlevad, ise kisades: neek, naak, nook, nääk...“

Selle arvamise järele on siis noogid linnu kujul esinevad majavaimud, keda iseäranis vihm ja päikesepaiste üheskoos kutsuvad end näitama. Jääb selgitamata, kus noogid kuival ajal viibivad. Tuleb oletada, et vist majades nägemata kombel varjul.“

Peale ülalesitatud kummaliste inimlinnu-kujuliste majavaimude näeb M. J. Eisen nookides veel surnuid või surnute hinge:

„Ülepea näikse kõigest selguvat, et nook hiidlaste seas ikka minisugust surnu hinge esinemist kujutab. Et majavaimud, majahaldjad surnute hingedest tekkinud ja nookisid majavaimudeks nimetatakse, tunnistab omaltki poolt, et noogid surnute hingedega ühte sulavad.“

Uurimuse lõpus ühendab M. J. Eisen eesti noogi nii etimoloogiliselt kui tähenduslikult soome-rootsi arvatavate vastetega:

„Soome rootslaste seas tähendab nook = tomte, spēke (Vendelli Ordbok), seega tont; Helsingi kihelkonnas tarvitatakse seal, kus muidu lakk, lakk öeldakse, nokk, nokk, näiteks: lakk, lakk, ge mej en bentann i ställe för en gulltann (Landtman, Finlands Svenska folk-diktning, lk. 729) = kilk, kilk, anna mulle luuhammas, ma annan sulle kuldhamba.“

Tingimata on hiidlased noogi tundmise omandanud enne Hiius asunud rootslastelt. Leiame ju hiidlaste ja rootslaste noogi vahel enam-vähem sarnasust. Kuna hiidlaste ühe arvamise järele nook linnuna esineb, sulab see lind rootslaste kilgiks kokku, igatahes samuti tiivuliseks olevuseks. Hiidlaste teise oletamise järele esinevad noogid surnute hingedena. Sinnapoole tähistab ka Vendelli sõnaraamat u seletus, mille järele nook tont tähendab, kes, nagu tuttav, surnutega enam-vähem ühenduses seisab. Isegi tondiks peavad nii-

hästi hiidlased kui ka rootslased nooki. Kedralegi annavad rootslased nime nook.“

Selles viimases üldiselt ebaselge väljendusviisiga tsiitaadis on mõndagi, mis ei suuda tõe ees seista, millest aga siiski alles hiljemini allpool, vastavais peatükes. Siinjuures viidatagu vaid mõnele arusaamatusele, mis tulnud rootsikeelsete tekstide tõlgitsemisel. — Rootsi l o k k - n o k k ei tähenda mitte kilki, vaid ämblikku, arachnea, ja arvamine, et rootslased kutsuvad ketragi noogiks, on saadud sellest, et rootsi spindel 'ämblik' ja saksa Spindel 'keder, värten' on samakõlalised.

Edasi leiame noogi 1925. aastal ilmuma hakanud „Eesti Õigekeelsuse-sõnaraamatust“: nook *mütol.* (osalt linnu-, osalt inimese-kujuline majavaim); noogivihm (päikesepaiste ajal sadav vihm). „Eesti Õigekeelsuse-sõnaraamatu“ noogi tõlgitsus baseerub M. J. Eiseni kirjutise seletusel.

Lõpuks nimetatagu O. Loorits'a „Liivi rahva usund“ II. Tartu, 1924, kus käsitelles surnuid peatükis „Vihmasadu päikese paistes“, lk. 25, on muu seas mainitud ka nookide vihtlemine „Eesti Kirjanduses“ ilmunud A. Saareste andmete järgi. „Õiendusi ja äiendusi“ all, lk. XIV, on samast asjast toodud kaks lisateadet Emastes olnud stipendiaadi korjandusest.

Need napid andmed oleksid kogu materjal, mis on noogi kohta senini trükitult ilmunud.

2. Peale trükiteoste on nooki puutuva ainestiku allikaks käsikirjalised vanavarakogud, kust on hangitudki käesolevas kirjutises esitatav materjal. Kõige vanemad siia kuuluvad märkmed leiduvad Hurdal = *H* ja Eisenil = *E*. Nooremaist kogudest on võidud kasutada Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi toetussummadega korjatud kogusid = *EVR*, Andersoni lastelaulude kogu = *A*, Soome Kirjanduse Seltsi Niemi Saaremaa rahvaluule kogu = *SKS*, Niemi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu = *ERA*. Kõik eelnimetatud kogud on talletatud Eesti Rahvaluule Arhiivi. Väljaspool Eesti Rahvaluule Arhiivi sisaldavad rohket ja head materjali Looritsa = *L* ja Saareste = *S* erakogud.

Käsikirjalises kogudes leiduv ainestik on üritatud anda edasi täpsalt ilma lausestuse või kirjaviisi muutmiseta. Erand on tehtud foneetilises transkriptsioonis kirja pandud eesti ja rootsi tekstidega. Loetavuse hõlbustamiseks on need hari likku transkriptsiooni üle viidud.

Rootsi ainestik on hangitud peamiselt G. Landtman'i

teosest „Finlands svenska folkdiktning. VII. Folketro och troll-
dom. 1. Övernaturliga väsen. Helsingfors, 1919 = FSvFD.
Keelelisi andmeid on saadud järgmisist sõnaraamatuid: A.
O. Freudenthal och H. A. Vendell, Ordbok öfver estländs-
svenska dialekterna. Helsingfors, 1887 = OESvD; H. A.
Vendell, Ordbok öfver de östsvenska dialekterna. Helsing-
fors, 1904 = OÖSvD ja J. E. Rietz, Svenskt Dialekt-Lexikon
eller Ordbok öfver svenska allmogespråket = SvDL. Eesti
rootslasisse puutuv materjal on peaaegu tervikuna Eesti Rah-
valuule Arhiivist kas erilisest rootsi kogust = ERA, Rootsi
või ka muist kogudest. Soome rootslasist on andnud kasu-
likke kirjalikke näpunäiteid ja andmeid mag. Valter W.
Forsblom.

Soomlasi käsitleva osa ainestik on prof. Setälä lahke loaga
saadud Sanakirjasäätiölt = SS ning sama õpetlase artiklist
ajakirjas „Finnisch-Ugrische Forschungen“ XII = FUF.

3. Levinuim on nook Hiiumaal, kuigi ta siingi on mõnes
paigas tuttav vaid vanemaile inimesile, kuna nooremad ei ole
midagi kuulnud ei olevusest enesest ega sõna esinemisest
üldse. K o d u k ä i j a, ü l e v a l k ä i j a (vrd. eesti-rootsi *opp-
lõupar* 15. §) ja t o n t on praeguse põlve seas tavalisemaid.
Koha peal rahvaluulet korjates on saadud mulje, et kõige sel-
gemalt ja eredamalt mäletatakse nooki Reigis, ja just nois
külis, mis asuvad piki randa Tahkunast Ristnani. Peale Hiiu-
maa on üksikuid teateid Muhust ja vahest Läänemaa mand-
riltki.

4. Elupõline Hiiu vanavara korjaja, Hurda, Eiseni ja
teiste nooremate kogujate kirjasaatja G. Tikerpuu on esimesi,
kes rahvasuust on jäädvustanud pikemaid ning selgitavamaid
noogi kohta käivaid kirjeldusi. Kuna juba tollal, s. o. möö-
dunud sajandi 80. aastais, nook ei olnud kuigi populaarne
teiste kummitiste seas, osutus see Tikerpuu fantaasiale min-
giks hiidlaste mütoloogia suurolendiks, kolga uhkuseks, mida
pidi säilitatama ja levitatama, enne kui see suudaks hääbuda
lõplikult. Olles ühtlasi eesti muinasilma igasuguste jumalate,
pooljumalate ja vägimeestega õilistava ajavaimu mõju all, on
Tikerpuugi jätnud meile igapäevase rahvaõmase noogi kõr-
vale teisi, palju fantastilisemaid ja haaravamaid. 1916. aas-
tal A. Saarestele saadetud, kuid palju varemini ülesmärgitud
kirjutises loob Tikerpuu järgmise noogi:

Missugused = müsused ollid noogid? Naad ollid sösused:
Keha olli inimese moodi; — õrn peenike peaeagu läbi-
paiste. Pae oli linnupae moodi, õrna räesta.

nokkiga. Tiivad ollid valged, siidisulglised, õhukesed = õhused, vaevalt nähtavad. Suuruse poolest ollid naad kukkulinnu suurused, aga jõu poolest ollid naad inimeste sarnatsed. Kurja naad kennegile äi tein', vaid ollid elumaja ja õue hoidjad. Aga vihasta neid ka üksked äi tohtin', sest kardedi kättemaksmist — — — — — nii tunnen ja tean ma et sõsused ollid noogid vanarahva juttu järele aastal 1873—1877 (S).

Eeltoodud kirjelduses on peaaegu kõik kirjapanija oma fantaasia või laenatud mõnest loetud või kuulnud germaani lindvaimu loost. Teises samal teemal ka A. Saarestele saadetud kirjutises on mindud veelgi kaugemale, ja lõpuks on Tikerpuu olnud sunnitud ise ütleva, et rahvas ei tea midagi tema noogist:

Missugune pidi nook olema? Selle kohta ei ole ma midagi kuulnud, aga nad pidivad väikesed olevused olema, sest õõlti et nad aiateibas vihtlesivad, s. o. aia teiba otsas oli neil ruumi küllaldi. Nii ei võinud nad mitte varesest suuremad olla.

Minule on aiuse kui kasvanud et nad alasti olevused läbipaistva kehaga pidivad olema, suure inimese päaga aga õrna lapse kehaga. Inimese pää, silmad, lõug, kõrvad aga nina asemel oli teritatud rähna nokk. Mikspärast ma neid niisuguseks kujutan, seda ei tea ma isegi, eitea ma sedagi, et keski oleks nende keha kujust mulle rääkinud (S).

Need esitatud tsitaadid on M. J. Eisenile olnud pea-allikaks 2. § refereeritud käsitelu kirjutamisel. Kahjuks on M. J. Eisen võtnud Tikerpuu sõnu liiga tõetruult, märkamata, et seesugused õige kummalise välimusega diafaansed lindnoogid — majavaimud kuuluvad muudegi samus käsikirjus toodud suurejooneliste müstiliste olevuste hulka, nagu — sookoletis k ä r r ja vana eesti sõjapealiku Üloga ühte langeda tahtev s a n g a r H e i l o, kellel rahva seas on sama vähe alust nagu Fählmanni falsifikatsioonel.

Mis olevus ja missugune on rahvapärane nook, sellest kohe allpool.

5. Hiidlaste rahvausu järgi on noogid, nuugid, nougid (s. o. *nōgid*) ehk noogud (*nōgūd*) „surnud“ (ERA I 1,85 (1) < Pühalepa Kuri; ERA II 9,128 (11) < Emaste); surnud haudades (L 176 < Reigi); laip (ERA II 9,171 (13) < Käina Kassari) või surnu, s. o. laiba kõdunevusest eristunud „surnu vaim“ (ERA II 10,373 (1) < Reigi Kauste; EVR 30, 169 (6) < Emaste Lepiku); „vaim“ (ERA II 1, 672 (2) < Reigi Reigi as.), eriti just „p a h a v a i m“ (ERA II 9, 291 (2) < Käina Selja).

Nook võib ilma vahet tegemata tähistada igauht siit-ilmast lahkunud ja sinna- ilma läinut, nagu ilmestub mõningaist surnumatmise kombeist ja kõnekäänest. Matusel antavat peieputru nimetatud varemini noogipudruks. „Kui surnu kodust ära surnuaiale saadetakse, siis keedetakse pudru, s. o. noogipudru“ (ERA I 1, 85(1) < Pühalepa Harju). „Ennevanast keedetud ika pudru, kui surnu maha viidud — ja kui keegi läinud siis surnud ära saatma, siis öölnud teised jälle: „ta läheb «noogi» pudru saama“ (E 52750 < Pühalepa). „Nogiputr — see putr, mis mattusel andasse“ on tuntud Muhuski vanima põlve hulgas (H IV 2, 441/2). Surnult pärijaile maha jäänud varandus oli noogi vara: „Kes surnu vara ajab, ööldud seal, mis ta seda «noogi» vara ajab“ (E 52750 < Pühalepa). „Kui kadunu omaksed: õed-vennad leinamajja lähevad, siis öeldakse — nad lähevad noogi vara saama ehk jägama“ (ERA I 1, 85 (3). < Pühalepa Kõlunõmme).

Üldisem ja omasem on aga arvamine, et mitte iga surnu ei saa noogiks, vaid need, kes elusana maa peal oleskelles on muist surelikest kuidagi erinevad, kas nõidu, posijaid, vanakurjaga ühenduses olijaid või üldse halbu inimesi. Noogiks saavad ka need, kes lahkuvad elust ebahariliku, n. ö. undliku surma läbi. Nook on üldse „kuri asi (s. o. kurjast, mitte jumalast)“ (ERA II 1, 593(1) < Reigi Kauste). „Nook polnud midagid hee asi“ (ERA I 1, 85(4) < Pühalepa Kuri).

Noogiks on selline surnu, kes ei „saa rahu“, vaid hakkab kodu käima (ERA II 1, 580(1) < Reigi Malvaste; ERA II 9, 76 (15) < Emaste; ERA II 9,133 (1) < Emaste Sõru), „üleval käima“ (ERA II 10,373(2) < Reigi Kõpu). Praegused hiiu rahvapõlved identifitseerivadki noogi mandrile omase „k o d u k ä i j a g a“ (EVR 30, 169(7) < Emaste), kes pidi rändama ringi endise asupaiga läheduses või kalmistul ning kollitama vastusattuvaid inimesi.

Kord mees surnud ära, naine lastega jäänud järgi. Kord õhtut tulnud kaks nooki, tahtnud süüa ja öömaja. Üks olnud naise mehe nägu. Naine mõelnud, õige asi see küll ei ole, need on vist kodukäijad. Annud süüa — aga nii palju ei jõua putru keeta, kui palju need ära söövad. Pärast pannud võõrad tupp magama, ise lastega pugunud põõningule. Ei mäleta, kuidas ta vabanenud neist nookidest, kas süüdanud maja või mis (L < Reigi).

Peale k o d u k ä i j a „noogide teine nimetus on k ä ä p a d“ (EVR 30, 169 (6) < Emaste Lepiku) ja „k ü l m k i n g on sama, mis nook“ (ERA II 1, 672 (3) < Reigi Reigi as.). See-sugune samastamine on täiesti mõistetav, sest nii kääbas kui

külmking on vaid sünonüümseid tähistusi sama rahutu eksis-keleva olendi kohta.

Täiesti juhuliseks või individuaalseks peab aga pidama arvamist, et noogid oleksid n ä k i d, nagu O. Looritsale on jutustanud hiu suurmees Torupilli Juss:

N o o k j a n ä k u d.

Neid said noogiks kutsutud. Neid kui trähvasid metsas nägema jõõ kaldal — noogid suurde jõgede kaldal juhtusid ikka — meil oli Jõesuu suur jõgi Mardiantsul Köppus. Seal oli nähtud mitu kord. Seal jõekalda peal oli istund (seal kohanimi Näkuauk) — jõe kalda sees — kevade suur vesi kisub kaldad, puud ja puha. Verst maad merest. Käisime karjas, kartsime näkud ja noogud.

Minu onkel näind, seal istund vanaldane naine, väike laps süles. Läind kaldale vaatam, akand hüüdma — kadund ära, pole kedagi. (L.)

Jutustajal on nähtavasti läinud segi nimed või on petnud vana inimese mälu, missuguste asjaoludega tuleb võidelda õigegi sageli nii rahvaluulelisil korjamisretkil kui ka aine käsitlusel. Segiminekut on soodustanud ka see, et n o o k j a n ä k k on kõlaliselts kaunis lähedad.

Edasi on nook ühendatud p e n i n u k i g a Hurdale saadetud Tikerpuu lühikeses märkmes: „Koera koondlased on «noogid» (H. III 23, 882) ning hiljemini on sama autor kirjutanud sellest pikemalt A. Saarestele. Noogi samastamine koerakoonlastega on Tikerpuu enese algupära. Nookide kraaksumisest: neek, naak, naak, — nook, nääk, nääk (mis muide on taaski õige kaheldava rahvaalgupäraga) kõneldes A. Saarestele lähetatud käsikirjas küsib Tikerpuu: „Kas ei ole sõna noogid paljuses ja sõna nook (ainuses) nende häelitsuses mitte üks ja see samma laialt tuntud n u k k'iga, s. o. p e n i - n u k k i g a?“ Käesolevast tsitaadist näeme siis, et Tikerpuu rahvaetümoloogiliselt on üritanud liita need kaks tõeliselt sugugi mitte ühtekuuluvat eriasja.

6. Noogi välimusest ei tea hiidlased öelda muud kui et nook olevat harilikult ikka inimese sarnane, kas sellesama inimese näoga, kelle vaimuna ta ümber rändab, või mõni tundmatu võõras mees või naine. — „Nook oli ikka inimese moodi, riided seljas“ (ERA II 1, 580(1) < Reigi Malvaste); „valkjashallis riides inimese kogu“ (L < Pühalepa Suuremõisa). Varemalt toodud jutundis tuli nook kodu käima „kadunud mehe kujul“ (EVR 30, 169/70 (7) < Emaste Tohvri). Vahel olnud ta „meesterahvas, kepp kääs“ (ERA II 1, 720 < Emaste Nõmme). Sagedamini esineb ta naisena kui mehena, ja eri-

tigi väikese naisterahvana. „Just nat' pisine naisterahva kuju valges riides“ (ERA I 1, 85 (4) < Pühalepa Sääre); „nagu õige väiksed naisterahvad valges riides, valge lina ümber pea mähitud“ (ERA I 1, 86 (5) < Pühalepa Kuri). Sellevastu mõned noogid on aga just eriti suured: „pikk naisterahvas tuli, att (s. o. hatt = hiu müts) piast“ (ERA II 1, 720 (1) < Emaste Nõmme). Korra taas hüpanud nook ahjult vana-moorina (H, R 1, 344).

Surnule omaselt on nook ikka kas täiesti valgeis või heledais rõivais. Vahel on kattedeks paljalt valged linad ümber keha (ERA II 1, 526 (1) < Pühalepa Kuri).

Üldisemalt on nook ebamäärane nagu vaim kunagi, „nagu must kogu tuleb ühte kohta“ (ERA II 1, 671 (1) < Reigi Reigi as.) ja võib kujult ning värvilt lõpmatult vahelduda (ERA II 10, 375 (3) < Pühalepa Ala).

7. Pidades nooke enne kõike majavaimuks, kes vihma ajal tulevad endid näitama ja vihtlema, oletab M. J. Eisen, et kuival ajal nad olid „majades nägemata kombel varjul“. Rahva vaadete järgi on noogi asupaik hoopis kaugel eluhooneist: „vanal kabeliaial“ (ERA II 1, 720 (1) < Emaste Nõmme); „surnuaial“ (ERA II 1, 603/4 (4) < Reigi Kauste) või mõnel muul kohal, millel on ühist surnutega, nagu Emastes Prassi mäel, kus korra kümmekond vankrit teolisi näinud võõrast vanameest. Järsku kadunud vanamees, kui saanud esimese hobuse kohta (ERA II 1, 720 (1) < Emaste Nõmme). Nooke nähtud ka Reigis Ristimäel. Vanal ajal sattunud seal kaks pulmasaajat kokku ning löömingus leidnud surma teine pruut ja teine peigmees (ERA II 10, 376 (6)) < Pühalepa Ala). Ka Kurimäel olnud nooke. Vanal ajal tahetud luteri usu kirikut Kurimäele praeguse ap. õig. kiriku kohale ehitada, kuid ei saadud. Mis päeval ehitatud, lõhutud õõsi n o o k i d e ehk n ä g i j a t e poolt maha. Nooke nähtud siis tihtipeale Kurimäel istuvat ja laulvat . . . Arvatud, et nende eluase olnud v a n a l k a l m i s t u l — umbes 200—250 meetrit praegusest kirikust kaugel (ERA I 1, 86 (5) < Pühalepa Kuri).

Kalmistul tulevad noogid haudadest välja inimesi peljutama ja kollitama kas omal vabatahtlikul algatusel või mõnede välisolude sunnil. „Kärdla vana surnuaja vaht näin' selgesti, kui nook käin' surnuaidas ja seisn' ega risti juures. Üks teine näin' jälle, kut üks nook tikkun' aga aja vahelt läbi, aga pole saan' ühtid“ (ERA I 1, 85 (4) < Pühalepa Sääre). Noogid ei salli rahurikkumist. Juhtub mõni hiline käija minema mööda kalmistust, siis noogid on varsti kimbutamas.

Umbes 100 aastat tagasi olnud Suuremõisas kubjas, kes rahvast peksnud ja piinanud. Rahvas hüüdnud teda Sarve-Juhaniks. Ta olnud Sarvekülast. Tal olnud kaunis hea hobune, sõitnud iga öösi ratsa koju. Tee läinud surnuaiast mööda. Iga kord tulnud surnuaial nook kaasa. Ühel õhtul mõtelnud vanamees: „Ma lähen nii rutuga, et ta kätte ei saa.“ Andnud kirjule nii piitsa, et enne pole peatuma jäänud kui Soonlepa mõisa juures. Ütelnud: „See oli üks puhk.“ Nook vastanud selja taga hobuse kannika peal: „Ja, vist see oli üks puhk!“ (ERA II 1, 603/4 (4) < Reigi Kauste).

Kuuvälge öö on nookide käimise ja hulkumise soodsaim aeg (ERA II 10, 373 (3) < Emaste Nõmme; L < Pühalepa Suuremõisa). Siis nad lahkuvad kalmudest ja liiguvad sõrkides või joostes paigast paika (ERA II 1, 593 (1) < Reigi Kauste). On ka neid kohti, nagu Sõru kabeli-aed, kus uitlevaid nooke võib näha ainult kuu valguses (ERA II 1, 720 (1) < Emaste Nõmme).

Kaugemad nookide retked on suunatud inimeste asulate manu. Teekonna põhjustajaks võib olla kas pahatahtlik kollitamisiha või inimeste juurest seltsi otsimine. Tavaliselt ei ole nookidel inimeste vastu eriliselt kurje kavatsusi — „teind inimestele hirmu, aga paha pole teind“ (ERA II 1, 526 (1) < Pühalepa Kuri). „Noogid käivad kodu ka, aga kurja ei tee, koputavad ainult ustele“ (EVR 30, 169 (6) < Emaste Lepiku). Reigi kõrtsi korra neid ilmunud kogu jõuk kõrtsilisi välja ajama. „Olnud enimäsäd kõrtsis, joon lauln' rõõmsaste, kus äkkiste tuba asun „nookisid“ (põrgulised või pisised vaimud, keda siin ja seal nähtud, kes aga kurja ai teinud) täis, mes kehinal ja kahinal laskn lae alust kouda, enimäsäd joosn' kiik ärmuga välja“ (H II 41, 260 (8-b) < Reigi). Sõnakuulmatuid lapsi kollitama olid noogid aina valmis (ERA II 9, 133 (2) < Emaste Sõru).

Iga kord nad ei taha hirmutada, vaid uidavad ning hüplevad niisama eluhoonete ümber. Nii Mangu külas ühekorra nook karelnud ikka kilu hagade (= kitsesele toodud okste) taga (ERA II 1, 672 (2) < Reigi Reigi as.).

Teatakse ometi mitmeid juhtumeid, kus nook kippunud mehele kallale kogu viha ja jõuga. Purjus mees tulnud kõrtsist koju — nook vastu, pikk ja peenike kui koot, hakanud maadlema mehega, kuni see kukkunud oimetult maha. Hommikul ärgates näinud veel noogi ja maadlusaseme jäljed (need

olevat praegugi näha). Sest ajast jätnud mees kõrtsis käimise (L < Reigi Hundiaugu).

8. Üheks iseloomustavamaks nookide tegevusalaks on vihtlemine, kui päike paistab ja vihma sajab. Sellele on pöörnud tähelepanu nii A. Saareste kui ka M. J. Eisen, tuues ühtlasi vastavat materjali. Nende poolt esitatud ainekule oleks lisada veel mõningaid siia kuuluvaid andmeid Hiiu erikihelkonnist:

1. Ennemuiste kui päike, päev paistn' ja vihem sadan, käinund noogid ajateipe otsas vihtlemas, kus na'd ise karjunud: „Neek nääk, nook nääk!“ Siis antud nendele vana piimapüttiga süia, obuse sitte ja vett pääle, üks vana koost ka sise; siis on na'd senne koosta kallal taplen', egaüks tahtn' oma kädde saada (H II 41, 136(1) < Reigi).

2. Noogid (üksnes paljuses) elutsesivad inimeste elumajaligidal ja vihtlesid hennast ajatevaste otsas, kui vihm sadas ja päev paistis, ise karjusid: „neek, naak, naak, — nook, nääk, nääk!“ [S (143) < Reigi (Pühalepa)].

3. Kui päikese paistes vihma sajab, siis öeldakse: nõogid vihtlevad (ERA II 1, 564 < Reigi Kodeste).

4. Kui päike paistab ja vihm sajab siis noogid vihtlevad surnuaidas (L 176 < Reigi Metsiku).

5. Noogud vihtlevad kirikaidas (L < Reigi < Pühalepa).

6. Kui vihma sadab ja päike paistab, siis noogid vihtlevad või venelased vihtlevad (ERA II 10, 375 (2) < Pühalepa Ala).

7. Kui päike paistab ja vihma sajab, siis noogid vihtlevad; teine seletus: siis kuninganna naeratab (EVR 30, 142 (31) < Emaste-Metsalauga).

8. Kui päike paistab ja vihma sajab, siis antakse nookidele pesuvett (EVR 30, 169 (6) < Emaste Lepiku).

9. Pää paistab, vihem sajab, noogud vihtlesid surnuaidas. (L < Emaste Muda).

Nookide vihtlemine vihma sadades ja päikese paistes ei ole Hiius tavaline motiiv. Harilikumat on seal vihtlejaiks: to n d i d, n õ i a d, v e n e l a s e d või mõned muud. Pühalepas on nookide vihtlemine paiguti niivõrt tundmatu, et 85-aastane objektiks olnud eit andis kategooriliselt eitava vastuse: „Pole mina seda kuuln, et nook ajateibas oo ehk et see vihmasaju ajal väljas oo...“ (ERA I 1, 86 (4) < Pühalepa. Sääre).

Teisendid 1 ja 2 on õieti sama, aga kahes eriredaktsioonis kirja pandud. Kirjapanijaks on olnud G. Tikerpuu. Kuna müüdu ei tunta nookide karjumist vihtlemise ajal, siis võib peaaegu kindlasti öelda, et seegi motiiv on Tikerpuu isikliku algupära. Tahab ju Tikerpuu näha nookides haki või mõnemuulinnu moodi kraakslevaid ning lendlevaid elukaid. Lindinimese — lindnõia — motiiv iseenesest on rahvusvaheline ja

meilgi hästi tuttav, viimasel ajal eriti just mitmesuguseist saksa keelest tõlgitud laste-pildiraamatuist, aga ta ei seisa mingis ühenduses noogiga. Samuti, ei näi olevat rahvapäraseid need teated, mis kõnelevad nookide toitmisest hobusesitaga ning lusika kallal kisklemisest. Täiesti aluseta on M. J. Eiseni arvamine, nagu oleks nookidele toodud hobusesitt olnud mingisuguseks lepitushvriks. Üldse puuduvad seniseis ülestähendusis igasugused andmed nookidele ohverdamisest või ohvri vajadusest. Käesolev motiiv võib olla üle kantud silmamoonuslugudest, kus nõiapeole sattunut toidetakse raipelihaga või väljaheitelga.

9. Harva ilmuvad noogid salguti või paarikaupa. Enamasti on nad ükski ega näi meeleldi sallivat teise omasuguse ligidal-olu. Kus kaks nooki satub kokku, seal on kisklemine varsti valla.

Kord kaks nooki riielnud. Teine peksnud teist kopsuga. Kumb olnud kuuvalges, sellel olnud võit. Pihla kiriku juures peksnud, Olste juures, Röögu allika juures (ERA II 1, 593 (1) < Reigi Kauste).

Teise korra jälle:

Tulnud mees kõrtsist ja näind: kaks nooki kakelnud omavahel Tamme või Veskilaisi ääres. Näind nii välja nagu rehepeksu koodid või varbad või noh kuidagi neid kutsutakse. No jah, ja, hommikul leitud siis seal saue peal jäljed kah neist nookidest ja mees leitud sealt saueaugust surnud (L < Reigi Hundi-augu).

10. Palumata ja liiatigi hirmu pealeajava võõrana ei nähta nooki kuskil hea meelega, vaid, just selle vastu, võetakse appi mitmesuguseid vastuseid. Mõnikord nook väistub inimese teelt üsna kergesti. Peab aga olema küllalt julgust ja külma verd. Nii vanasti jutustaja „isaisa vend käis Kuiblas tüdrugu juures. Nook tuli vastu: hõlps, hõlps. Hakkas isaisa ees hüppama. Isaisa oli julge mees, hakkas männi oksaga taga ajama“ (ERA II 1, 671 (1) < Reigi Reigi as.).

Noogi vastu aitavaist vahendeist mõjub jumalasõna kõige enam, nagu see aitab ka iga muu kurja ja ebaloomuliku vastu. Jumala ja Jeesuse nime kuuldes kaob nook jäljetult, nagu tina tuhka.

Ükskord kuuvalgel ööl sõitnud üks mees hobusega mööda teed ja märganud korruga, et ta kõrval kõnnib valkjashallis riides inimesekogu. Mees kutsunud vankrile, mida see ka teinud, ning sõidetud vaikides edasi. Vaikimine mõjunud mehesse rusuvalt ja mehel hakanud õud. Korruga vaadanud hallis riides mees kuu poole ja öelnud: „Kuukene paistab ja Nook sõidab.“ Selle peale

õelnud mees: „Jeesus hoidku.“ Nii kui mees need sõnad õelnud, olnud Nook kadunud (L < Pühalepa Suuremõisa).

Nõia vastuseist parim on surnu ümberpööramine hauas.

Korra tulnud nook mehe kujul kodu käima. Igal õhtul, kui pere kõik laua ääres koos olnud, läinud üks lahti, sisse tulnud nook ja istunud sõna lausumata kolde äärel. Keskööil kadunud ära. Asjast räägitud õpetajale. See lasknud h a u a l a h t i v õ t t a ja surnu puusärgis kummuli pöördä. Siis saanud õnnetu nook rahu ja pole enam ilmunud kolde leele (EVR 30, 169/70 (7) < Emaste Tohvri).

Inimeste poolt teadlikult ettevõetud abinõude kõrval on nookidel muidki hävitajaid — ja nimelt h u n d i d. Hunt on alati nooke varitsemas ja tema küüsist ei pääseta enam. Hundi kätte sattunud noogist ei säili muud kui paar pisikest märki puremiskohal. On ju hunt aina teistegi pärast surma ümberekslejate suurim vaenlane.

(Järgneb.)

Paul Ariste.

Eesti esimene politiline näidend.

C. R. Jakobsoni satiir: „Neljas Appokriiva raamat Mulgi rahvale“.

4.

Möödunud arutlused annavad arvatavasti täieliku õiguse pidada näidendi autoõiks C. R. Jakobsoni. Seega esindaks tema käekirjaga teisend algeksemplari. Sellega võistlev tsen-sorieksemplar osutub lähemal vaatlusel võõrakäeliseks koo-piaks (vt. eespool; lähemaid põhjendusi vt. „Koopia I“).

Kõnealune käsikiri moodustab 16-leheküljelises vihufor-maadis (40) kokkuõmmeldud kaanteta vihiku. Lk. 1-el seisab üldine pealkiri, lk. 2 on tühi, lk. 3—4 „Eppistel“, lk. 5—13 näidendi tekst, lk. 14 „Uuemad raamatud“, lk. 15—16 tühjad. Käsikiri on kirjutatud tindiga, hoolsa, selge ja rahu-liku käekirjaga tavalisele poognapaberile, mis aja jooksul muutunud pruunikaks ning kulunuks. Teda on neljaksmür-tuna kantud nähtavasti taskus. Käsikiri on pärit E. Üliõp. Seltsi käsikirjadekogust, kust ta on üle antud E. R. Muu-seumile, nüüd deponeeritud E. Kultuuriloolisse Arhiivi. Trü-kis on senini ilmunud „Koopia III“ (A. Kruusberg'ilt raamatus „Venestuse tulekul“ 1922, lk. 11—21) ja „Koopia I“ (eel-nimetatud J. Depmann'i arhiivimaterjalide-vihus, Venemaal 1927); neist on esimene nähtavasti müügilt lõppenud, kuna teine ei ole meil saadav. Avaldame siin esmakordselt doku-mendi originaali. Selle tekst on järgmine:

Mulgi rahwale.

Üks poliitika-histoorialit näitemäng ühe eppistliga.

Tõine parandatud trükk.

E p p i s t e l.

(K. 3)

Kodun, jell 29. Juulil 1871.

Wana kallis posti pappa!

„Mo jüda joofjeb tulist werd, mo filmad ei ole terwe kui
 jauft nutmise pärašt kinni saanud; oma kandle olen ma rippu-
 tanud ühe remmelga külge ja ootan pikkil filmadel taewast lahti
 minewat, kes mind öelate kärešt ära wiiks“; nõnda mõttelbes 5
 uinufin ma kolmapäa õhtu magama ja waata, ma nägin unes,
 et üks walges riides mees mo ligi astus ja ennašt Jaehlmanni
 ütles olewat. Ta ütles minule sõbraliku healega: „Tõuse üles
 ja tugew mees ja näita oma käewarre rammu minu äraantud
 rahwa seas!“ ja ma tundsin ja waata tindi pott oli mo pahema 10
 käewarre eel ja julg tema kurra ääre peal, aga poogen paberit
 rippus minu pää lae kohal ühe wiigipuu oksa külles. Sa ma
 wõtsin selle paberi ja sõin ta ära, sest temal oli wiina hais man,
 ja waata mis sündis: Suus oli ta magusam kui mesi ja mõnu-
 sam kui käregeesi, aga tõhus hakkas ta keerlema ja waata, ta 15
 tuli niisuguse wäega nüüd minu pahema kõrwa juuriku alt
 wälja, et mo pää lõhkes ja waata, nüüd oli poogen tillem ja
 täis kirjutatud, aga seitse pitseri märki oliwad temal peal, kes
 igauks oma nime kandis. Sa nende pitserite peal oliwad: minu
 nimi, Teie nimi, Sürgawere Wahli nimi ja Urwastu Samsoni 20
 nimi, aga kolmest nimest ma ei saanud aru. Nii pea kui mina
 oma pitserit walla tahtsin wõtta, lendas minule suitsu silma ja
 ma tundsin, et minule üks waim filma tungis, ja waata, ma
 olin ühets filosoofosjets muudetud. Nüüd alles tegin ma oma
 pitseri lahti, aga kiri oli Persia keele kirjutatud ja ma mõistsin 25
 jeda; ma panin ta sõna sõnalt nõnda ümber, nagu Teie siin
 kõrwal teda leiata. — Siis oli weel kirja alla nõnda kirjutatud:
 „Gestirahwa iseseisus peab ära lõppema, kui mehed ennašt ära-
 müüwad, kes temale toeks peawad olema.“ Nii pea kui ma jeda
 olin lugenud, langesin ma minestuse sisse ja ärtasin tõisel pää- 30
 wal alles üles, aga leidfin õnnets selle kirja, mis ma Persia

11 kurra ääre = vasaku ääre || 24 filosoofosjets = mõttetargaks.

keelest ümber panin, alles mo kõrval, ja nüüd saadan ma teda
Teie kätte, et Teie meelt parandaksite ja minu järeleisiva sõna-
dest oja võttes uut elu hakkaksite, sest waadate, Teie teud on
35 amalikuks saanud.

Üks tükk

(lk. 5)

Cestirahwa Appokriiwa raamatust.

(4. Raamat, Mulgi rahvale kirjutatud, 5. päätükk, 6—7=ni salmini.)

Üks poliitika = historialik näitemäng.

Rahes waatuses.

(Esimese ja teise waatuse wahel on mõni nädal wahet.)

Mängijad:

J. W. Jannsen, Eesti postimehe wäljaandja.

v. Samson, Urwastu mõisa isand.

v. Wahl, Sürgawere mõisa oma.

C. A. Jakobson, ülema poislaste koolmeister.

(Mängimise koht Jannseni kirjutuse kammer.)

Esimene waatus.

Esimene etendus.

Jannsen

(ühi aealehte kirjutates):

Kui tahad ilmast läbi reisi

Ta puudufeta elada,

Siis pead paljalt petma tõisi,

Ta raha tasku toppima.

5

Mis on mul Tsamaa ja priius,

Mis Cestirahwa armastus?

Kas saab mul sellest elu täius,

Wõi wanas põlwes rõõmustus?

(Ohates:) Ma olen rõõmu-pääwi näinud,

10

Kui õppetajat (Wändras) teenisin!

Nüüd kus ma juba kosjas käinud

Ta wõlge fiske weniisin (wiskab tehe kõrwa),

Ei nüüd mind rõõmu-pilwed katta,

Waid waesus waatab wärawast!

15

Ma „Postileht“ ei fina wõtta

enne 1 politika-historialik = politilis-ajalooline || 15 „Postileht“
= Eesti Postimees.

Mind enam toita mõnusaft';
 Ma pean, aitku Jumal heldest',
 Mind wälja aitma hädabest.
 Ei „Põllumees“ ka sinu teeldest,
 Kes rääkwad soost ja mädadest,
 Ei wõtta rahwas enam õppust.
 Ja sina waene „Sisaleht“,
 Küll näen ma sinu halet lõppust,
 Kas see on minul' targal eht!!!

20

Tõine etendus.

Fannsen, v. Wahl ja v. Samson.

- v. Wahl: Ma teretan Teid, kirja seadnik, 25
 Mo ritterite nimel!
 Ei tunne mina, mis on jäädnik
 Siin häda-orus, pimel.
 Mis saadab õnne häda tunnil,
 Kui raha-koppit pugunud; 30
 Mis annab pea-toidust funnil,
 Kui leiva-pala pagerud?
- Fannsen: Kui julgen alandlikult Teitelt,
 Mo isand ritter, küsida:
 Mis mõistatusi Teie meitelt 35
 Siin seletada käsite?
 Kas pean raha warastama?
- v. Samson: Ei seda pole käskind teha,
 Waid Gestirahwast karastama
 Me' Saksameeste waimuga, 40
 Ja Gesti põllul äästama,
 Me' wana ritt'ri äglaga.
- Fannsen: Ma pean jo Gestirahwast aitma
 Ja sõelma wainu sõglaga!
 Kas wõin ma seda ärawandu, 45
 Kes minu luu ja liha on?
 Kuis wõin ma raiu wana kandu,
 Kus wõrsunud on minu õnn?
- v. Samson: Kõik õige!
 Te' kõne näitab selgest meile 50

19 „Põllumees“ = E. Postimehe kaasanne || 34 ritter = rüütel ||
 42 äglaga = akkega || 44 sõglaga = sõelaga || 47 kandu = kändu.

Et mehe meelt ja mehe mõistust
 On helbe Looja annud Teile.
 Kui aga elu-rõõmu maesust
 On raskeks koormaks Teile pantud,
 55 Ei siis Te' rahvast armastada
 Või mite; see on nõnda antud,
 Et kõht või ära armastada.
 Müüd mõttelge, mis kauniks võrgiks,
 On Landtag Teile ete andnud —
 60 Kaks tuhat hõbe rubla kergiks
 Ja ühel meelel kogu pandnud!
 Ja see eest Teitelt muud ei nõuda,
 Kui Gestirahva ise-ast
 Germaaniks pea teha jõuda
 65 Ja ära anda igaveft.

Jannsen: Küll raste on mul ete võtta
 Mo ema rinda närida!
 Mind lajeks ennem' mulda fatta,
 Kui ärapõlgmift pärida.
 70 Sest Gesti pinnal olen mina
 Jo ülestaswand, toidetud,
 Ent mis ma tegema saaks täna,
 Saaks järel-ilmaft räägitud!

v. W a h l: Mis järel-ilm saaks Teitest rääk'ma,
 75 Ei hauda seda kuule Te';
 Pool kolmat tuhat rubla aga
 Teeb kergete Teile elu-tee.
 Ja painefest veel peate saama,
 Kui wanadus Teid pigistab.

80 Jannsen: Hea!
 Kui tõised peafid magaks jääma,
 Waft Jakobson mind kägistab!

v. W a h l: See tühi uff!
 85 Sest Jakobson, see raip, ei tunne,
 Mis teinud Teile teraw meel;
 On taskus Teil me' armu-anne,
 Laf' peksta peale tõiste keel!

Jannsen: Noh, mõtku Bärigel Gestlaseid!
 Kas pean ma maeselt surema?

57 armastada = härmatada (?) || 58 võrgiks = võrgutiseks, meeli-
 tiseks (?) || 59 Landtag = mõisnikkude Maapäev.

Ei, teeni tahan iſandaid,
Ja rahwast lähem purema!
Kui julgen siis Teid paluda,
Et andke kätte käppuga!

90

v. Samſon: (Wõttab hulga raha kael-lottist, kus ſeas ka palju
wana Inglise pantpiletid, kuppongi ja Rootſi
taaldrid näikſe olema, annab n'ad Jannſeni kätte.)

Siin näete nüüd, et elu fergus
Teil ſeiſab oma ſilma eel,
Te' german'ſeerimise wirgus
Wõib Teile enam tuua weel.
Will' oleſ' jeda iſe teenind?
Enn' oleſ' Teie aastad wenind
Küll mitme aasta piftuga.
Nüüd kwittung, nagu iſa ſünnib,
Pean ſaama tunnistuſeks ka.

95

100

Jannſen:

Ja!

Mii iſa õige Sakslan' hüüab,
Mii Ceſtan' jeda täita püüab:
„Ma tunnistan, et Wahl herrast
Rakstuharubla olen ſaan'd,
Ja et ka painkeſt weel päraſt,
Kui olen auus wanaks jään'd,

105

Tartus,
ſell 29. Aprillil
1871.

Kontrahiti müüjad: v. Samſon.

v. Wahl.

Kontrahiti oſtja: J. W. Jannſen.“

(Samſon ja Wahl lähemad nüüd wäga toredaste
uſkeſt wälja. Jannſen ſaadab neid orja-alandus-
ſega kumardades uſke etc.)

v. Wahl: (Jannſeni peale põlates maha waadates):

Nüüd Jumalaga! Tee mis tunned,
Et kaſuks Saksste elu=heale,
Siis ſaad me' käeſt weel mõned õnned,
Ja painkeſt ka kauba peale!

110

Kolmas etendus.

Jannſen üffi:

Nüüd ſaad mo wanaduse põli
Tõeſt' õnneline olema.

115

96 german'ſeerimise = saksastamise.

120 Eht põleb Eestimeeste tuli,
Mul kahju sest pea tulema!
Küüd mõin ma ise tõllas sõita,
Kui ükskord Wändra pappiga;
Ka „Posti“, „Põllu-meest“ ma täita
Iks tahan Sakste sappiga.
Weel Eestirahvast lehted kitta?
Miks? Selle eest ei saa ma sitta!

(Sattab rõõmu-tujul laulma:)

125 Olen mõnda aega
Eesti põllul käind,
Oppetuši käega
Kõigis paigus teind.

130 Iga päävast leiba
Pole puudund mul;
Pole riideid, waiba
Puudund kereful.

135 Küüd veel wana põli
Sõlpsaks elu teeb;
Sakameeste õli
Tänuks lampi jääb (Paneb raha kappi.)

Waga, kunni tulen ise find
Dma püha käega wõtma;
Kuri ärgu riisgu find,
Waras peab find rahul jätma.

(Lõmbab 3 risti kappi ukse peale ja paneb
Piibli raamatu kappi kora otja peale.)

Tõine waatus.

Esimene etendus.

Fannsen ja Jakobson.

140 Fannsen: Kui mehe meel talat' Teie
Mind Wanemuines pilgata,
Siis andke põhjust selle üle
Ja ärge wõtke jalata!

145 Jakobson: Kui Teie, kes Te' Eesti rahwal'
Ges kätte kaju asemel,

122 lehted kitta = lehes kiita || 131 kereful = kerel || 142 põh-
jus = aru.

- Müüd nende wasta meel el wahwal
 Ja Sakjalaste käsemil
 So seisate, et head kõned
 Ei leia ajel „pauna“ sees,
 Siis mõivad, arwan, minu sõnad 150
 Ka pilgata Teid seltsi ees!
- Fannsen: Kuis mõite tunnistada, et mina
 Wan oma asju Sakste juhil?
- Fakobson: Et Sakste meel Teie sõna;
 Ja ita nende headus' sihil 155
 Kõit püüate Te' korda jaata,
 Ja lamba-warg'de meelitusel
 Mo wasta loba-juttu teeta!
 Kas sünnib see Teil armastusel?
 Wuih häbi, et niisugust tegu 160
 Te' teete, täita oma mago!
 Elfialtes paljalt Persialastel'
 And' kolm kord s a d a Spartalast;
 See wasta Teie Sakjalastel'
 Wiit' kolm kord t u h a t *) Gestilast! 165
 Kas peab Gestirahwas nõnda
 Weel jääma jalg'del seisama?
 Kes wiib Teid ennast elu-randa,
 Kui saate surma reisima!
 Sest teadke, ära-andja kohus 170
 On wõlla külles rippuda,
 Eht kange surmalitus rohug
 End' elu kallal' kippuda!
- Fannsen (wihafelt): Kas tahate mind sõimata?
- Fakobson: Ei mite! 175
 Sest nüüd ei taha aimata,
 Küll tulete mul pärast käte!
- Fannsen: Woi arwate, et kardan Teid?
- Fakobson: Ei ole tarwis!
 Ma tunnen Tartu wurleseid, 180
 Kus mahti saamad, seal on kartuus! (Ära.)

*) „Gesti postimehel“ oli a. 1871 kolmtuhat lugejat.

147 käsemil = käsul || 149 „pauna“ sees = E. Postimehes ||
 162 Elfialtes = Elfialtes, äraandja Kreeka-Persia muinassõjas, kes juhtis
 pärslased kreeklaste selja taha || kange surmalitus rohug = kange sur-
 mava rohuga.

Viimane etendus.

J a n n s e n ü f f i :

185 Riikl võib veel asi minna sandiks,
Seft hakkatus jo selgest' kae,
Pea viimaks andma lapfi pandiks,
Re' kallal waew jo nähtud ää.
N'ad märkavad wist minu tegu,
See teeb mul palju pahandust;
Ei aitaks siis mo kawal nägu,
Mo auule karta kahandust.

190 Siisgi ma tahan kawal olla,
Ei n'ad mind kergelt kate saa,
Ma tahan Eesti näul tulla,
Ja Eesti-karwa keelega.
Ma Eesti met neil' panen ete,

195 Kus sees on hea Saksa wiin,
Ja kui neil uimastus tuln'd kate,
Ei mind siis waewa nende piin!

(Kaulab, käed kõhu peal ristis:)

200 Müüd aga jina ise aita,
Kes oled Sakste Jumal Sa,
Et wõiksin oma kohust täita,
Ja tehtud kaupa pidada! Amen!

(Ots.)

(Lüüft oleks esimene kord õige päris wälja-
andja filma all mängida.)

Uuemad raamatud.

(H. 14)

Sellest samast wäljaandjast saawad edespidi veel wälja tulema:

1) Suur jalaukse awaldaja, lustilik näite-mäng
3 waatuses, muusituga. 3 meeste- ja 2 naisterahwast.

2) Tartlase reis Soome maale. Histoorialik
näitemäng. Tahab hästi mängitud saada.

3) Eesti pimeduse ja walguse küljed. (Saksa-
keele tõlgiga: „Die Seiten des Lichts und der Finsterniß der
Eften in Bezug auf Germanisation und Selbständigkeit.“) On
juba mõne päewa eest walmis saanud ja uueste ülewaatamise
läbi suurt kiitust saanud.

Sind 2 rubla; kes tellida tahab, pangu adres nõnda peale, fuidas ta tunneb, et firi fusagil taffistama ei jää.

(Sell 9. Weebr. 1872 postiga Wiljandist minu käte jaadetud.)

5.

Oleks juba aeg kõnealuse näidendi kui kirjandusliku dokumendi lähemaks vaatlemiseks.

Kirjutise pealkirjas on teda nimetatud „politiliseks satiirik“. Peab see nimetus paika?

R. Lehmann'i arvates tekib kirjanduslik satiir sellest, kui mingi suur osutub väikeseks, kui näiliselt väärtuslik, säärane, mis omab üldist tunnustust või avaldab seks pretensioone, paljastub lähemal tutvumisel väärituks ning madalaks (*Deutsche Poetik*, 230). Praegusele juhtumile vastab see mõtteavaldis hästi. Lugupeetud rahvajuht selgub tõeliselt väikeseks lõmitajaks, valevagatsejaks, müüdavaks hingeks ja oma rahva äraandjaks. Edasi — see on tõsine või n. n. pateetiline satiir. Selle aluseks on eetiline pahameel, mis omakorda tugineb autori ilmavaatelistel veendumusil ja väärtusehinnanguil ning ilmneb valjus pilkavas hukkamõistus ja kõlblas vihas isiku alatute tegude kohta, mis seisavad selles, et „mehed ennast ära müüvad, kes temale [rahvale] toeks peavad olema“. Mitte isiklik huvi, vaid kogu rahva hüve tiivustab kohtumõistjat mõnitama teise politilist suunda, mida ta peab oma rahvale hukatuslikuks. Nii on õigustatud teose nimetamine politiliseks satiirik. Autor saab unes rahva üleloomulikult kaitsevaimult ülesande: „Tõuse üles, sa tugev mees, ja näita oma käevarre rammu minu äraantud rahva seas!“ Ja sellelt õigustatud ja avaralt politilis-eetiliselt aluselt järgneb äraandja paljastamine ning piitsutamine. Ja nagu õige satiirik, kes ikka püsib reaalelu ning konkreetsete võimaluste piirides ja usub saavutada teatud täiust juba ses maailmas, on praegunegi autor kirjutanud oma näidendi moraalse ja kasvatava eesmärgiga ning saatnud selle postipapale, „et Teie meelt parandaksite ja minu järeelseisva sõnadest osa võttes uut elu hakkaksite“. Seda näidendit võiks lisaks nimetada objektiivseks satiirik, sest siin näidatakse inimesi endid, nende mõtteid ja toiminguid ega pakuta alasti õpetamist ega jutlustamist ja autor jääb kogu näidendi kestel varju.

Sellega on küllaldaselt tähistatud ka näidendi ideoloogiline alus. Aga nii õigustatud kui on autori eetiline vaateviis, on näidendivisandi aine sedavõrt päevakajaline, ainult

ühe isikuga seotud, et võib aktuaalne olla ainult kaasaegsele, ei sisalda üldnimlikku probleemi ega saavuta kirjan-dusteosena mingit kandvust.

Käsikiri koosneb kahest oluliselt lahusesisvast osast. Epistel on saatekirjaks näidendile, et selgitada viimase saamislugu. Epistel on sõnastatud proosas, näidend värsis, epistel minavormis, näidend draama objektiivses kujus, epistel esindab vanatestamentliku stiili koomilist jäljendust, näidend võrdlemisi tõsist ning kainet stiililaadi. Epistli minajutustaja kirjeldab näidendi saamislugu vanatestamentlikudel motiividel, osutudes ise selle imelisel teel saadava ja pitsritega suletud käsikirja pärsia keelest tõlkijaks ja „Postipapale“ saatjaks. Seega on siin tegemist kompositsioonitüübiga „näidend leitud käsikiri“, milline puhtkirjan-duslik võtte meie algupärasest kirjanduses esineb siin vististi esmakordselt.

Epistli esimene pool on väheste variatsioonidega, koostatud sageli sõna-sõnalt piibli väljendusist, ja pea kõik selle olulised motiivid on kas otse või järeleteisendatult sealt pärit. Mõningaid kohti võrdluseks: „Paabeli jõgede kaldal, seal istusime meie, meie nutsime ka, kui mõtlesime Siioni peale. Meie panime rippuma omad kandlid remmelgate külge, mis sealsamas“ (Taaveti lauluraam. 137, 1—2: Iisraeli rahva nutulaul Paabeli vangipõlves). Erikohti Johannese ilmut. raam.: valges riides mees (4,4; valge Piiblis tavaline), 7 pitsriga raamat (5,1), suits seitsmenda pitseri murdmisel (8,4), lahtitehtud raamat, mille ingel käsib ära süüa ja mis on suus magus kui mesi (pt. 8, 9, 10), prohveti viisil rääkimisest (10, 11 jm.). Piiblis on tavalised poolepöördumised: „tõuse üles“, „mine ja tee“, samuti „vaata“, „Ja vaata“ jne. Võrdlus meega on seal sagedaimaid. Nutmismotiiv kordub eriti Jeremia raamatuis, iseäranis nutulaulus, näit. 1,2, 2,11 j. m. Vrd. ka: „Inimese poeg... söö see kokkukeeratud raamat ära... Ja mina tegin oma suu lahti, ja ta andis mulle sellesinatse kokkukeeratud raamatu süüa. Ja ta ütles mu vastu: Inimese poeg, oma kõhtu pead sa söötma ja oma siskonna täitma sellesinatse kokkukeeratud raamatuga, mis mina sulle annan; ja mina sõin ja see oli mu suus nii magus kui mesi“ (Esekieli r. 3, 1—3). Vrd. ka kohti Joosua, Moosese j. t. raamatuis. Piibli mõju avaldub juba pealkirjus: „Appokriiva raamat“, „Eppistel“ j. m.

Epistli teises pooles on piibli mõju vähem ja lõpp siduneb näidendi algusega. Huvitav on Faehlmann'i esinemine oma rahva kaitsevaimuna ja jutustaja enesenimetamine

„tugevaks meheks“, kes äraantud rahva peab päästma. Et jutustaja ainult 4 pitsrit võis ära lugeda, on kompositsiooniliselt motiveeritud: kuna piibli stiili eeskujul pidi pitsereid olema 7, näidendis aga vajati ainult 4 tegelast, siis tuli 3 üleliigset lihtsalt selgitamata jätta. Et pärsia keelt mõista, lastakse end silmatungiva vaimu läbi „filosoofoseks“ muuta. Epistel on igatahes kompositsiooniliselt hästi motiveeritud, ka stiililiselt huvitavam, värskem ja fantaasiarikkam.

Näidend ise sisaldab 2 vaatust ning 5 etendust; tegevuskohana püsib Jannseni kirjutuskamber. Jannsen on keskne kuju: suhtleb 1. v. Wahli ja Samsoniga, 2. v. Jakobsoniga, kusjuures jäetakse näidendi alul kui ka lõpul ja 1. v. lõpul ruumi Jannseni monoloogidele, neid on 5 etenduses 3. Üsna hoolsasti on jälgitud oma-aegse näitetehnika reegleid.

Aine draamaks ja eeldused konfliktiks on olemas. On antud kolm erisuunalist jõu-ühikut: Jannsen, rüütlid ja Jakobson — äraandja, võrgutajad ja rahva südametunnistus. Jannseni salasobimusest parunitega tekib tänulik dünaamiline motiiv pinevuse ja kokkupõrke näol rahva huve kaitsva Jakobsoniga. Jõusuhted on väga lihtsad, kuid selgeile vahekorrale vaatamata ei arene haaravam dramaatilist pinget. Jõuvahekordade nihkumisele Jannseni sammu tagajärjel ei järgne dramaatiliselt rahuldavat reageerimist kolmanda jõuühiku poolt. Äraandjat ei kimbutata tõsiselt, ta teole ei järgne mingit karistust; hoopis selle vastu: ta loodab ka pärast sõnelemist Jakobsoniga päris kenasti toime tulla. Tõsisema kokkupõrke puudumine jätab pettumuse, sest algus lubas oodata muud. Näidend kaotab niiviisi laiema perspektiivi, muutudes ainult Jannseni (olguigi õigustatud) pamfleteerimiseks. Draama harja ei ole ja tõusude-languste amplituud on nõrk. Vähe tunde-erutusi, liiga intellektuaalne faabulanihutamise, samuti kui tugev abstraktsus on kogu näidendi sõnastuses.

Loomulikult on ka karakteristika väga pealiskaudne, erandina muidugi Jannsen, kellesse on püütud otse kuhjata eitavaid ning naeruvääristavaid iseloomustusi. Ta on eetiliselt madal juba esimestest ridadest peale, väljendades ükskõiksust eestlaste priiuse ning isamaa kohta ja tõstes esikohale isiklikud kukruhuvid. Raha on ta nõrkus, lahe elu, sõit tõllas ja hea toit ta ideaal; seepärast ta pikalt ei kõhkle, kui parunid talle 2000 rbl. pihku pistavad. Äraandlik südametunnistus teda ei piina, ainult Jakobsoni kardab veel. Parunite vastu on ta alandlik, nende lahkumisel kummardub otse orjalikult, on kaubast otse õnnelik ja üratub lustilikult

laulma, ülistades saksu ja manades sugurahvast. Lisaks on ta vagatseja ja ebausklik: rahale loeb sõnu peale, teeb 3 risti ja tarvitab Piiblit nõiduse-esemeks. Jakobsoni otsekoheste sõnade puhul salgab ja ähvardab, üksi jäädes on hirmul, rahustub aga peagi, lootes rahvast kavalusega ninapidi vedada, ja palub, käed paksul kõhul ristas, jumalat, et see ta äraandlikku tegu toetaks. Siia on igatahes paksult pandud kõiki käremaid värve.

Parunid ja Jakobson on märgitud ainult mõne olulisema joonega.

Tulemuseks — skeemilisus ja elutus. Välimust pole kujutatud. On vist oletatud, et on tegemist ajalooliste isikutega, kelle kujud juba iseenesestki tuttavad, eriti Jannseni oma. Siiski — kuigi algeliselt — on olemas enam-vähem kõiki vajalisi teose elemente.

Veel vähepakkuvam on näidendi keelestiil: väheilmekas, proosaline, kõne- ja lausefiguuridest vaene ja pakutavadki ei ole originaalsed ega värsked. Näiteid: 'rõõmu-pilved' (13), 'vaesus vaatab väravast' (14), 'häda-orus pimel' (28), 'Eesti põllul äästama' (41), 'sõelma vaimu sõglaga' (44), 'ema rinda närida' (67), 'vanadus pigistab' (79), 'põleb Eesti meeste tuli' (116), '„pauna“ sees' (149), 'lambavarg' de meelitusel' (157), 'eluranda' (168) jne.; sellega ongi loendatud ligi $\frac{1}{3}$ kõigist, ja nagu näha, ei ole neis midagi huvitavat.

Stiili rikuivad otse kummalised ning veidrad sõnamoonutised, mis tekkinud kokkukõlksuva riimi taotlemisest ja mis ka muidu on Jakobsonile omased. Et saada riimi sõnale 'õppust', väänatakse „lõppust“ (23); 22. värsile lõpuga „Lisaleht“ tuuakse riimivasteks säärane stiililine kentsakus kui 'Kas see on minul' targal eht!!!' (24); Kreutzwaldi eeskujul tarvitatud sõnale 'seadnik' saab riimiks 'jäädnik' (27); 'nimel' saab vasteks 'pimel' (28); 'häda tunnil' — 'annab peatoidust sunnil' (31); sõnale 'armastada' riimi otsimine on kiskunud vasteks segase ja maitsetu kujutelma 'Et kõht või ära ärmastada' (57), mis kõigile hilisemaile kopistidele on jäänud arusaamatuks; 'kauniks võrgiks' (58) — 'rubla ker-giks' (60); 'Eestirahvast lehted kitta' (122) — 'Selle eest ei saa ma sitta' (123); siin on järgmine riim regressiivselt moonutanud eelmise otse ennekuulmatult; 'mul' — 'kerekul' (131); 'asemel' — 'käsemil' (147) jne. Riimi tõttu muutuvad terved laused veidraks: „Sest teadke, äraandja kohus On võlla külles rippuda, Ehk kange surmalikus rohus End' elu kallal' kippuda!“, pealegi et selle sõnastus ka muidu on puine ja ilmetu.

Seda keelelist viletsust tõendavad veel otse külluses ja võimatuseni harrastatud apostroofid sõnade sees ja lõpul, osalt komaga märgitult, osalt ilma: 'rääkvad' (20), 'halet' (haledat) (23), 'german'seerimise' (96), 'Mil' oleks' (millal oleksite) (98), 'Sakslan' (104), 'jalg'del' (167) jne. Teisal jälle venitatakse, kui vaja värsimõõtu täita: 'seisama' (167), 'Saksalastel' (164) jne.

Muidu leidub päris rohkesti puhtaid riime: 'pahandust' — 'kahandust' (187, 189), 'sõimata' — 'aimata' (174, 176), 'rippuda' — 'kippuda' (171, 173), 'varastama' — 'karastama' (37, 39) jne., kuid, nagu nägime, saadud väga sageli keelelise ja mõttelise vägivalla arvel. Teisest küljest on ometigi ebapuhtate ja kulunud riimide arv väga suur. Uudus ja värskus pole üldiselt mitte siinesinevate riimide tunnus ja nad jätavad vemmälvärsilise mulje.

Laskumata detailsemasse vaatlusisse resümeerime: kui lisada siia eespool (pt. 3) lausunud üldine iseloomustus näidendi keelest, siis on pilt keelestiilist kaunis selge. Kuigi siin on palju ajajärgule üldomast, kuigi siin on rohkesti Kreutzwaldi keelelise eeskuju jälgimist, tarvitseb ainult lähemaks silmitsemiseks kätte võtta „Lauliku C. R. Linnutaja laulud. Esimene krantsikene“ 1870, et juba mõnelt leheküljelt registreerida terve kolleksioon samu ja analoogilisi keelelisi nähtusi, mis osutuvad ehtjakobsonlikeks. Neile lisaks: C. R. J. noorema järgu raamatuis, kirjavahetuses ja ka käesolevas on otse tunnismärgiline 2. ja 3. klusiiliastme äravahetamine; ta kirjutab peaaegu järjekindlalt: 'Appokriiva', 'õppetajat' (10), 'ei katta' (13), 'kappi ukse' (134 järel), 'hakkatus' (183), aga 'mite' (56), 'ete' (66), 'käte' (illat., 93 järel), 'ika sünnib' (101) jne.

Arusaadavalt on käesoleva mittetõsiselt kavatsatud näidendi keel hooletum ta tavalisest keelepruugist, kuid mitte palju. Igatahes tundub Jak. keeleinstinkt otse kohutavalt defektne. Kuid ta arenes. Hilisemas järgus teame teda kirjutanud olevat vähemalt võrdlemisi head proosat („Sakalas“). Puudulikust keelest hoolimata on Jak. stiilis energiat, selgust, mehhist rühti, mis eriti ta proosa-avaldisis on kaasakiskuv, käesolevas aga pole mõjule pääsenud. (Vrdl. ka C. R. J. keele iseloomustust V. Grünthal'i poolt artiklis „Eesti kirjakeele arenemine“, koguteoses „Eesti kultuura“ I, 1911, lk. 278—279.)

Tähelepanдав on siin veel nähtavasti tahtlik lõunaeesti-

lise sõnavara tarvitamine: kura, kolmapää, tillem, äglaga, sõglaga, man jne.

Nii näeme siis, et kõnealuse näidend-visandi kirjanduslikud väärtused on üsna algelist laadi. See pole kirjutatudki tõsise kunstikavatsusega, vaid valitud kirjanduslik vorm on mobiliseeritud poliitilise võitluse relvaks. Näidendi peamääraks on olnud kõike muud kui esteetilise mõju taotlus. Siiski nägime ka siin kõiki kompositsioonelemente. Leidus ideelist põhja eetilise paatose kantuna, toimivaid tegelasi, murdekohti sisaldavat faabula-arendust, algelist karakteristikat ja mõnesugust keelestiili.

Ometi on selge, et mitte otsesed, sageli mikroskoopilised kirjanduslikud väärtused ei põhjustanud ta kõne alla võtmist. Kirjandus-ajaloo seisukohalt vääriks tähistamist juba pealkirjas märgitud tõsiasi, et see on meie esimene poliitiline näidend, milleks ta jäi iseseisvuse päevini. Ühtlasi on ta meie esimene algupärane värssdraama. 1871 ilmus küll F. R. Kreutzwald'ilt „Tuletorn. Üks kurblik näitemäng kahes vaatuses“ värssides, aga see on teatavasti Houwald'i tõlge, ja varemalt, 1870, ilmunud L. Koidula „Saaremaa onupoeg“ Körner'i näidendi „Der Vetter aus Bremen“ järele oli koguni lahutatud proosaks. Algupäraseid proosanäidendeid oli siis juba kirjutatud: C. R. J. „Arthur ja Anna“ (1870), L. Koidula „Kosjakased“ (1870) ja „Säärane mulk“, kuigi mitte trükitud, ent värssdraama puudus alles.

(Järgneb.)

August Palm.

Arthur Behrsing †.

Möödunud aasta juunikuul lõpul sõitsid kolm Võru õpetajateseminari õpetajat Inglismaale. Nende seas oli ka Arthur Behrsing, meie kirjanduslikule publikule mitte sugugi vähetuntud literaat, kes oli tuttavaks saanud meie kodumaa kirjanduse saksastajana. Teel, Kölnis, rabas teda kuri paratamatuse nägematu käsi — Behrsing suri äkki oma poja juures südamerabandusse.

Arthur Behrsingi järsk kaotus keset kõigiti viljakat tööpõldu ei ole sugugi mitte väike kaotus mitte ainult pedagoogidele, vaid ka meie kirjandusele. Kadunud on küllaltki äramärkimisväärased ning tunnustatavad teened, kui sündinud lätlasel, aga hiljemini saksastunud, kes suhtus meie vaimuelu

väljendustesse sõbralikult-heatahtlikult ja kes meie kirjanduse lähendajana saksa lugevale publikule nii mõndagi on teostanud.

Allpool mõned üldmärkmmed sellest kadunust, inimesena südamlikust ja vaimliselt väga mitmekülgsest balti sakslasest, kelle arvukaist meile kasulikest kavatsusist nüüd must surma kriips on läbi tõmmatud.

Arthur Behrsingi elu lõppes 56. aastal. Ta sündis Valgemaal ja hakkas juba poisikesena huvi tundma vaimliste väljendiste vastu. Ta kasvas ja arenes balti-saksa haridus-elulises õhustikus, mis jätsid oma pitseri talle eluajaks.

Arthur Behrsingi täideminemata unistuseks jäi plastika, millele ta pühendas tõsist tähelepanu juba noorukesena. Selle järele tulid nähtavale teised huvid-kalduvused: näitekunst, kirjandus. Eelviimase puhul kirjutab —st.— „Vaba Maa“ l. a. 166. numbris õigustatult:

„... Esimesena nimetatud alal on ta tegutsenud laialt ajal, mil tärkas ellu Tallinnas saksa dramaatiline ühing, kus Behrsing oli juhatuse-, samuti aktiivsemaks ja viljakamaks tegevliikmeks. Samal alal oli ta elavalt tegevuses Viljandis koolijuhatajaks olemise ajal, kus oli algatajaks paljude kohalikkudest asjaarmastajatest koosnevate näitetruppide õnnestunud esinemistel, olles ühtlasi ka tervitatud külaline Tallinna näitekunsti harrastajate ringis...“

Kadunu on varematal aegadel esinenud avalikkuse ees ka algupärase draamakirjanikuna. See sündis 1910. aastal Erich Grote' nime all. Tähendatud ajal tuli tookordses saksa teatris Peeter Suure ausamba avamise puhul esietendusele A. Behrsingi näidend „Sõjavang“, mis oli kirjutatud aktuaalsele teemale ja võitis korraga sooja poolehoiu.

Oma igapäevast tööd täitis A. Behrsing pedagoogina 1907. a. kuni viimase elupäevani. 1907.—1914. a. oli ta Tallinna Hansakooli õpetaja. Selle järele siirdus ta Tallinna Toomkooli, töötas 1920.—1921. a. uuesti Hansakoolis, seekord juba juhatajana. Samal aastal lahkus ta Tallinnast Viljandisse saksa gümnaasiumi direktori kohale, kus töötas 1927. aastani. Selle järele asus ta Võrru Võru õpetajateseminari.

Ühetoonilise ja igava koolitöö kõrval jätkus A. Behrsingil küllalt aega ja tugevat tahet ning kalduvust, et anduda kirjanduslikkudele huvidele. Peale mõne saksakeelse kooliramatu väljaandmise on ta poolt sõnastust ja koostamist leidnud rida kirjanduslikke küsimusi-ülevaateid saksa ajakirjades, eri-

raamatute ja brošüüridena. Neist tuleks esikohal nimetada „Grundriss einer Geschichte der baltischen Dichtung“ (Leipzig, 1928), millest pikemalt juba sõna võtnud Gustav Suits („Eesti Kirjandus“ nr. 5, 1929). Meile aga kõige lähem ja teenuslikum on see, et A. Behrsingi kaudu leidis meie kirjandus saksakeelses tõlkes parimalt ja valitumalt tõlgendamist, samuti ka tutvustamist mitmesugustes kirjutistes.

Kui kunstühing „Pallas“ 1927. a. välja andis saksakeelse almanahhi meie kunstist ning kirjandusest, mis oli esimene säärane samm meie vaimliste saavutiste serveerimiseks saksa rahvale, ühtlasi ka teistele haritud rahvastele, siis tuleb selle õnnestunud saavutise kordaminekut kirjutada osalt kadunud Arthur Behrsingi arvele. Tema täitis hästi selle almanahhi kaaluva osa, tõlkides näit. Fr. Tuglas'e „Inimese varju“, Al. Tassa' „Kadara sead“ ja Aug. Gailit'i „Pärliste püüdja“, samuti ka Henrik Visnapuu' ja M. Pukits'a artiklid.

Peale selle on A. Behrsing tõlkinud saksa keelde rea luuletisi meie uusimast luulest, katkeid proosast, mille üksikajalik loendamine siin pikale viiks. Tema tõlketöö viimaseist saavutisist on suurem ja kindlasti tähelepandavam Gailit'i „Toomas Nipernaadi“ tõlge, mis kuuldavasti juba lähemal ajal avalikkuse ette jõuab. Selle tõlge olevat õnnestunud ülihästi, nagu olid õnnestunud kõik varasemadki Behrsingi tõlked.

Meie kirjanduse tutvustuskatsetest saksa keeles olgu nimetatud A. Behrsingi kaks artiklite seeriat, mis ilmusid „Revaler Bote's“ ja hiljemini äratõmmetena eribrošüürides. Need on: „Streifzüge durch die neueste estnische Dichtung“ ja „Ein Gang durch den estnischen Zeitschriftenwald“. Tähelepandavam ja olulisema tähendusega on neist esimene, kus autor iseloomustavate joontega peatub „Noor-Eesti“ aegadest võrsunud kirjanikkudel-luuletajatel. Lühikest hinnangut ja loomingu iseloomustust leiavad selles raamatukeses Juhan Liiv, Gustav Suits, Fr. Tuglas, A. H. Tammsaare ja Marie Under.

Soojalt suhtus Behrsing meie kirjanduse paljudes teisteski kirjutistes, mis laiali pillatud saksa ajakirjanduse veergudele, peajasjalikult aga just „Revaler Bote's“, kus ta lühemat aega töötas ka toimetuselikmena.

Behrsingiga kaotasime ühe lähedalseisja kirjandusliku sõbra, kelle heatahtlikkus meie kirjandusele edaspidigi kasulik oleks võinud olla.

K. Ehrmann.

Kirjanduslik ülevaade.

Uudiseid soome essee- ja teaduslikust kirjandusest.

Ei või öelda, nagu juba varem ülevaates (E. Kirj. 1929. a. detsembrinumbris) nägime, et Soome praegune ilukirjandus pakuks palju püsiva väärtusega ja küpsi valmistooteid. Vanem põlv näib enda juba kaunis tühjaks kirjutanud olevat ja pärastsojane noorus on küll elavas käärimisseisundis, kuid huvitav enam oma katsete ja dispositsiooniosutuste kui teostistega. Nii võib-olla ongi huvitavam jälgida just seda mitte-ilukirjanduslikku kirjandust, kus osalt avaldub see käärimisvaim, või veel enam, kus esikohal lihtsalt teadmislilik sisu.

1.

Kultuuri- ja kirjanduselu üldse käsitlevast kirjandusest tuleb mainida uudisena kõige pealt „Tulenkantajat“ nimelise ajakirja ilmumahakkamist, mis on soome võrdlemisi vaiksesse haritlasilma toonud mõndagi elavust ja uut, aktiivsemat kaasaenamist nüüdisaja suurkuisimustega. Sama teene on vähemalt ka lehe ühe toimetaja, noore Olavi Paavolaise lopsakal esseedekogul „Nüüdisaega otsimas“, kus ühes rohkete illustratsioonidega tutvustatakse väga mitmekesiste euroopa kirjanduse ning kultuuri nähtustega (vt. pikemalt „Kirj. Orbiit“ nr. 1 ja 2).

Kitsama, kuid ühtlasi põhjalikuma ülevaate eriti moodsast teatrielust annab Arvi Kivimaa „Pariis, Berliin, Moskva“ ja Soome enda teatrikuisimisest tähtsama dramaatiku kui ka hea arvustaja Lauri Haarla¹⁾ „Teatterin kirja“ (Teaterraamat). Viimasesse on kogutud rida üksikesseid soome näitelava paremaid jõududest kui ka algupärasest näitekirjandusest (m. s. kaunis põhjalik analüüs Eino Leino' rohkest draamatoodangust). Ei ole vist ülearune märkida, et ka Eino Leino enda „kogutud teoste“ seerias (14. köide) on ilmunud ta veelgi värske esseedekogu „Soome näitekunst 1902“ ja nüüdseini parimaks jäänud uus soome kirjanduslugu, tähtsamate üksikkujude ümber koondatuna („Suomal. kirjailijoita“, samas köites ka ta „Suom. kirjallisuuden historia“ ja autobiograafia „Eräs tilinteko“).

Noorpõlve paremaid kriitikuid (Helsingin Sanomat'e juures), Lauri Viljanen, on välja andnud esimese kogu oma arvustisi ja esseid pealkirja all „Merkkivaloja“ (Täht-tuled): „Kirjanikest siit- ja sealtpoolt maailmasõda“. On analüüsitud Järnefelt'i, Vilkuna't, A. Kallas't, J. Lehtost, Sillanpää'd, L. Haarla't, H. Toppila't, P. Haanpää'd, O. Halla't, T. Pekkast ja Hagar Olsson'it, välismaalastest: Tolstoi'd, Ibsen'it, Th. Mann'i, Montherlant'i, P. Morand'i, P. Valéry'd, E. A. Karlfeldt'i, Th. Wilder'it, Fr. Werfel'it. Juba viimastegi hulk näitab, kuidas soome ajalehtedes õige mitmekülgselt ja lähedalt jälgitakse ka kaasaegset maailmakirjandust,

¹⁾ Detsembrinumbris antud ülevaadet tuleb täiendada, mainides ka Haarla hiljemilmunud suurt ühiskondlikku romaani „Süüdlased ja süütud“, mis käsitleb Soome vabadussõja sündmusi Haarlale omase ekspressionistliku läbinägevusega ja vist küll moodustab soome luule mulluse tippsaavutise. Õige hookas on ka Haarla uus näidend Veneurve ajalt „Kuoleman hinnalla“ (Surma hinnaga).

nagu nad üldse oma kirjanduseosa rikkusega kaugelt ületavad eesti omi. Sisuliselt on omamaaliste teoste arvustus aga tihti pigemini pehmem kui karmem kui meil. Ja sellest oleneb vahest seegi, et ilmub ja levib väga palju ka üsna keskpäraseid asju: ajalehes kiidetakse ju peaaegu kõike (seda küll ei tule öelda Viljasest). Soome suurem rahvas võib ehk sellist laiutust endale lubada rohkem kui meie rahva väike ostujõud.

2.

Muust esseekirjandusest? Reisikirjelduste liigist ei tarvitse enam vaadelda juba 1928. a. jõuluks ilmunud ja suure menu osaliseks saanud Aino Kalda „Kiirtepidu“ ja Elsa Enäjärve „Vana röömsat Inglismaad“, — nii esimene kui ka varsti teine on turul eestigi keeles. Lisaks muile tuleks mainida vähemalt veel seda, et hiljemini on neile lisandunud ka õige elav ning sisaldusrikas raamat teisest nüüdisaja valitsevast maast. See on Aili ja Antti Aho „Amerikassa piikana ja keltanokkana“ — pildid noorte sisserändajate esimesist seiklusist ja kogemustist, ühel — naisteenijana, teisel — stipendiaat-üliõpilasena. Üsna andmerrikkad ja huvitavad on eriti viimase kujutised ülikoolist, loenguist, seminaridest ning aktuaalseist usundlikest j. m. vaimlisist probleemest, pea-asjalikult noorpõlves.

Sootu teissugune, kuid mitte huvitavuseta pole ka Ilmari Turja' „Ruijan ranta ja Ruijan merta“ — soome akadeemilises elus ka muidu aktiivse üliõpilase suvimatk Norra all olevate soomlaste juures kõrgel Jäämere ääres. Rikkaliku pildistusega, nagu kõik soome reisikirjeldused, ja tudengliku kerguse ning huumoriga annab see ühtlasi hea pildi sellest Soome rahvuslikust valulapsest, kus ümberrahvastus veelgi käib täies hoos.

Üliõpilasreisijad — oma nooruse ning erksusega elulähemadki kui vahest ilusa lause pärast oma vahetu tajumisvõime juba nüristanud vanemad tegelased — näivad siis olevat moes. Ja tõlgitud on isegi veel noorema, taani 15-aastase skaudi Palle „Matka maailman ympäri 44 päivässä“. Muidugi eeskätt seiklusrikas noorsoo-raamat, aga pakub mõndagi ka muile. Kas pole: maailm „nooreneb“ alatas? Reisimine saab juba lastegi asjaks, hädaohud — ja seega seiklused ise muutuvad järjest aina vähemaks. Polaarsõidud ja ookeanilennud on juba nagu viimased võimalused, kus surmatrotsivalt võib välja tormata jõuline puhas tahtenimsus! Miks ei peaks varsti tahtetama uut sõda, et mitte hiinastuda pisiasjalises argipäevas?

Aga küllap vähemalt noorsoole jätkub ihalda veel seniseidki kangelasid: Noorpõlve aktivismi peatuuse, Martti Haavio ise on kirjutanud neile kogu „välgatusi suurtest meestest“ nimega „Voittoisa ratsastaja“ (Võitja ratsanik): Kipling'i, London'i, Diderot', Araabia vabastaja T. E. Lawrence'i, L. Holberg'i, Ibsen'i, Hamsun'i, Axel Olrik'u, Leo Frobenius'e j. t. seas on eeskujuks seatud isegi meie Kreutzwald, kes öeldakse saanud ise kaleviks oma „Kalevipoja“ sünnitusega.

3.

„Uus asjasus“ toob uuesti huvitava tõelise välisilma, siis teaduse-eseme luulesse; teiselt poolt tungib aga ka luule uuesti teadusse, muidugi populaarsesse. Masendatud puht-teadusliku

ajalookirjanduse igavusest (ja — kas mitte paiguti ka võimutusest?) hakatakse uuesti viljelema ajaloolist jutustist mitte ta „surnud“ teaduslikkuse, vaid elava huvitava pärast. Romaneeritud biograafiatega ja „filosofeeritud esseedega“ (nagu näit. Raudsepa „M. Metsanurk“, mille üle eksakt-teaduse seisukohalt asjata kurjustada) kõrval taotellakse jälle ka muud ajalugu kergemas vormis, kus peamääraks ei ole mitte ainult tähtsa, vaid ka huvitava ja pildika valik.

Nii on loodud mitmed üldised ja rahvuslikud ajalooramatud, nagu näit. rootsis C. Grimberg'i „Svenska folkets underbara öden“ (Rootsi rahva imelik saatus), millel on olnud määratu menu, samuti ta hilisemal üldajalool. Soomeski pole piirdutud mitte üksi viimase tõlkimisega (pealkirjaga „Kansojen historia“), vaid Einar W. Juvelius on Grimbergi eeskujul ning abil hakanud kirjutama ajaraamatut ka Soome „isamaa imelikust saatusest“: „Suomen kansan aikakirjat“. Seni ilmunuist on kogu I köide (656 lk.) määratud esi- ja keskaja ning II ja III köide usupuhastuse ja järgneva aja kujutusele (a. 1521—1680). Võiks öelda, et selles on ühendatud umbes tavaline ajalugu moodsa ajaloolise lugemiku ning pildialbumiga. Vastavad rahvalaulud ja uemad luuletused, kaasaegsete kirjad ja mälestised, pealtnägijate jutustised, iseloomulikud protokollid ja muud aktid — kõik on antud ka lugeja kätte. Ja alles sellise detailsuse ning pildikuse tõttu võibki öelda, et ajalugu, mille uue-aegne jõudude otsimine on teinud ikka abstraktsemaks ja kuivemaks, uuesti on tagasi saanud selle elavuse ja esemliku plastika, mis tal oli näit. Plutarchos'e, Livius'e, Voltaire'i või veel Mommsen'igi ajal; aga nüüd on see muidugi juba palju läbinägemisväärne ja enne kõike kultuurilugu. Kaasavara, mis Catharina Jagellonica toonud hertsog Johann'ile, ta kleitide, padade ja pannide loend populaar-ajaloos võib tunduda koomiline, aga alles nii kerkib meie silmade ette ikka piltlikumalt aja ning ta elutunde üldpilt: tõeline renessanss oma määratu luksusearmastuse ja suurte, ohjeldamata, veriste kirgedega. Nii mitutki elulugu ja sündmust loed siit põnevalt kui romaani, või palju suurema põnevusega, sest see on ühtlasi tõesti olnud! Kas sellistegi teoste ilmumine pole nagu märk nüüdisaja üldvaimust, mis, väsinud ja ummikusse joosnud ainult intellekti ja ta abstraktsuste viljelemisega, uuesti otsib ja hindab asja, keha, realiteeti, fenomeni, nagu ta on, kuigi juba vaimuga organiseeritud, sportlikult omaks rõõmuks valitsetud keha? Milleks seal veel romantika ja ta ainult vaimne unelm, mille fantaasia ometi varsti kahvatub ja vaesub?

Juba päris ajaloo ja ilukirjanduse vahemal liigub luksuslikult väljaantud A. Karimo „Kumpujen yöstä“ (Kalmude ööst) — ajaloolise sissejuhatisega luulelised skitsid meie esivanemate elust, alates Uurali ajast kuni ristiusu tulekuni Soome. Sama autori rikkalikkude ja maitsekate kunstiilustistega (mille arheoloogilist vastavust tagavad nimekad eriteadlased) on see tõesti üsna haruldane raamat. Ja olgugi et skitsid ei tõuse tavalisest novelli jäärtuseni, vahel õnnestub neil ometi tabada muinasaja psüühigi, ja üksikud neist, rütmilises keeles, ulatuvad peaaegu „Helkalaulude“ tabavuseni.

4.

Uus maailma- ja nägemisrõõm omalt poolt koos reisimislustiga jne. seletab ehk ka mitte üksi reisikirjeldiste, vaid ka puhtalt

geograafiliste teoste üllatavat menu. Sest viimaseks võib kindlasti pidada näit. kirjastajale endalegi täitsa ootamatut fakti, et suure, kümneköitelise teose „Maapallo“ (Maakera) ostjate määr on üha tõusnud, sundides ta trükki tõstma kuni u. 20 000 eksemplarini. See polegi mitte ükski maa parimate jõudude asjatundlikult ja ühtlasi rahvalikult kirjutatud, vaid ka rohkesti toredate süvatrüki-piltidega kaunistatud, nii et ta veetleb ka pildiatlasena. Ja viimaste suhtes alles näeme, kuivõrra vaesed peame olema oma lugejaskonna väiksuse tõttu, kes vaevalt nii peagi ei lase mõelda nõnda toredate pilditeoste väljaandmist, võrdlemata veel inglise või teiste omadega. Ja ikka jälle tõuseb küsimus, kas siis kuidagi poleks võimalik vähemalt selliseid raamatuid anda välja ühtlasi ka eesti keeles või vähemalt võida siin tarvitada samu klišeid. Ent senini pole neis asjus palju kaugemale jõutud läbirääkimistest — ja mõni mõlemas keeles eraldi välja-antud raamat on eestis kaks korda kallim (nii I. Mannise „Soome sugu rahvad“!).

Peale üldgeograafiate ei puudu muidugi ka veel eriteosed — nii tuntud asundustegelase ja kirjaniku A. Rauhani „Kandadan kirja“, kus ühes rohke pildistikuga antakse lai ülevaade selle maa oludest ja eriti sinna asumise võimalustest. Kindlasti leiavad selles hea juhi ka meie väljarändajad või teised selle nii noore kultuurimaa eeskujul hinnataoskajad.

Geograafilistest teostest oleks mainida veel kolmeköiteline, aga populaarsem „Maailman maita ja kansoja“ (Maailma maid ja rahvaid), kus pildistik juba täitsa esikohal (umbes 1500 pilti, neist osalt mitmevärvilised) ja tekst ainult nagu selle saatena. Soomest endast on aga seekord ilmunud uus kogu ainult pilte, mis tehtud aeroplanilt ja annavad siis tõesti linnulennulise ülevaate ta kaunimaist kohtadest (Suomilento koneesta).

Oma toreda pildistusega, aga ka huvitava analüüsina paistab silma G. Strengeeli raamat „Rakennus taideluo-mana“ (Ehitis taideteosena), kus on peateemadeks: „suurte arhitektuuride sünd Spengleri järgi“, moodsa konstruktivisti „Le Corbusier“ mõtteid ehituskunstist“ ja „Guyau ning dünaamiline ilu“.

Kõneldes piltidest ja kunstist võiks ehk eestigi lugeja juhtida Jenny Elfvingi teosele „Suomalaista puutarhataidetta“ (Soome aiakunsti). Just kunstina ongi siin näidatud soome parimaid iluaedu: see pole mingi üldine õpetus ega abstraktne teooria, vaid 15 reaalse aia-kunstiteose kirjeldis. Muidugi ei puudu sel aga ka eeskujudeväärtus, niihästi üksikute lillede ja ilukasvude tundmiseks kui ka, ja eriti, nende esteetiliseks rühmituseks ja terviku komponeerimiseks. Eriti elustavad esitist 160 kaunist liitepilti süvatrükis. Ja vaadeldes neid peab otse imestama, kui kaugelt see nii vana, aga ometi nii aristokraatlik, jõukust kui ka ilmastikulisi eeldusi nõudev taideharu on edenenud ka juba siin Euroopa külmemas maas. Vaevalt kuskil paistab kultuuri võim nii selgelt kui selles ümbruses, kus keset kõige ürgaegsemaid kaljusid ja primitiivsemat kuuse- või männimetsa äkki avaneb otse lõunamaine lillerohkus ja värvide küllus. Kes on liikunud Helsingi ümbruses, ei tea õieti, kummast rohkem üllatuda, kas varema looduse metsikusest — suurlinna ümbrus peaaegu täiesti harimatu metsana — või selle sees praegusest suvilate rohkusest. Eriti viimased aastad ja aastakümned on neid külvanud otsekui seeni; mitmekümne kilomeetri ulatuses kubisevad neist enne nii neitsilikud

männikud. Ilmselt on seda võimaldanud praegusaja kerged liiklemisvahendid, eriti omnibuseühendused, mis lubavad isegi kümne, kahekümne kilomeetri tagant igapäev linnas tööl käia; samuti linna korterikriis jne. Aga nähtavasti on siin taga ka üldse nüüdisaja uuesti ärgeanud loodusearmastus ja eriti soome loomuse igipõline metsa-armastus, mis ta esimesel võimalusel sinna jälle tagasi viib, kuigi kaasas juba moodsa kultuuri, tehnika- ja ilunõuded.

5.

Lõpuks mõned uudised ka filosoofilise sihiga kirjandest. Filosoofilise ühingu 3. aastaraamatus „Ajatus“ (Mõte) selgitavad H. Lehmusto — J. Snellmann'i rahvuse ning rahvusriigi ideed, O. Oksala — „psühhofüüsilise kujundi (hahmo) probleemi arengut“ ja E. Ahlman — „väärtusehinnanguid“.

Pikema ning sünteetilisema uurimuse on avaldanud Eino Kaila nimega: „Nykyinen maailmankäsitys“ (Nüüdisaja maailmakäsitus), kus autor püüab kokku võtta moodsa maailmapildi ja eluvaate moodustamiseks eriteaduste uusimad andmed, nimelt ajast ning ruumist, ainek, elust ja hingest. Ei või ometi just öelda, et teosest leiaks palju selgust.

Rida moodsaid probleeme puudutab ka soome filosoofidest viimasel ajal kõige produktiivsem dr. J. E. Salomaa oma teoses „Filosofisia tutkielmia“ (filosoofia olemusest, pessimismist ja optimismist, rahvuse olemusest, Lamprecht'i, Schopenhauer'i, Meyerson'i ja Palágyi' õpetusist). Üldiselt huvitavam on ometi ta lai ülevaade viimaste aastate inglise filosoofiast („Idealismi ja realismi nykyaikaisessa engl. filosofiassa“; peakohal F. H. Bradley, B. Bosanquet, J. Mc. Taggart, G. E. Moore, B. Russel, S. Alexander). Tulemusena leiab ta püüet üksteisele läheneda niihästi uusidealistlikul kui ka uusrealistlikul poolel, nii et praegu vaevalt kumbki suund esineb enam puhtana. Nii ei erine näit. ka „realist“ Alexander'i jumal-mõiste tegelikult palju realistide omast, kuigi ta selle järeldab peajasjalikult üha arenevate ja siis nõnda-öelda ennast edasi loovate „kvaliteetide hierarhiast“, kust võib kujuneda või ehk juba ongi kujunenud jumalikke olendeid, kellele näit. meie hing oleks ainult ihuks. Usundi tõeline põhi aga pole mitte üks selline jumal-olend (nagu näit. inimesed taimedele), vaid maailmakõiksuse igavene pürgimus uute ja kõrgemate kvaliteetide poole, siis nõnda-öelda igavene kultuuritahe, nagu seda mõistet meil viimasel ajal on püütud käsitada.

Tegeliku ilmavaate alal väärib mainimist prof. Paavo Virkkuse teos „Miesylioppilaat ja kristinusko“, vastava ankeedi tulemusist ja väärtusest. Küsimused on esitatud umbes 2000-le meesüliõpilasele, kusjuures kõrvale on jäetud teoloogid ja hulk teisi, kellest oli teada nende positiivne suhe kristlusega. Vastuseid on saabunud 230, mis muidugi kõneleb õige suurest ükskõiksusest akadeemilises peres, kuid ometi lubab tema suhtest saada ka lähema kujutluse, eriti seetõttu, et avaldatud seisukohtade skaala ulatub ühest äärmusest teise. Kahjuks pole antud arvused üksikute vaaterühmade suurusest. Erisugused vastused ja nende võrdlemisi arusaav ning vabameelne lõppkäsitus äratavad ometi õige rohkesti mõtteid ja tohiks olla huvitavad meilgi, kus samad küsimused

näivad tõusnud olevat palju elavama huvi esemeks kui aastat kümme või parkümmend tagasi.

(Järgneb).

Aug. Anni.

V. Ridala: **Kalevipoeg**. Sanastolla ja selityksillä varustanut Hellmer Winter. Helsingissä, Kustannus-Osakeyhtiö Otava, 1929. 124+45 lk. Hind 20 Smk., Eestis 2 krooni.

Käsiteldav „Kalevipoja“ väljaanne kuulub seeriasse „Virolaista Kirjallisuutta“ I, julkaissut Helmer Winter. Eessõnast selgub, et nimetatud eesti kirjandusteoste seeria on alguse saanud eesti keele vabatahtlikuks õppeaineks võtmisest Soome seminaries ja keskkooles, milline asjaolu loomulikult tõstab Soomes nõudmist eesti kirjanduse järele. Selle rahuldamiseks ongi kirj.-üh. „Otava“ heatahtlikult nõusolekut avaldanud kirjastada eriline seeria eesti kirjandust. Loomulikult sobis selle esimeseks numbriks kõige paremini „Kalevipoeg“, millisele kuulub kõige enam tõlgitava ja välismail loetava eesti kirjandusteose au veel praegugi, kõigile arvustusele vaatamata.

Sissejuhatuse teosele on kirjutanud seeria toimetaja Helmer Winter, väites alguses hõimuaate olevat praeguse soome noorsoo kõige armsamaid, kõige üllamaid ja ebaegoistlikumaid aateid. Selle kasvamine ja arenemine nõuab aga tööd, nõuab tutvumist meie hõimlaste haridustoodetega. „Kalevipoeg“ olevat senini võitmatu eestlaste vaimutoode, ja kas soomlased siis heal meelel ei tahtvat tutvuda oma vendade parima aardega?

Siis jutustatakse, et kalevipoegadest kõnelevat ka soome allikad, juba Agricola'st alates, nii et see kangeline polevat Soomeski tundmatu. Edasi pakutakse vanemaid teateid „Kalevipoja“ üle eesti kirjanduses, kõneldakse õpetatud Eesti Seltsi asutamisest ja dr. Fählmanni tegevusest „Kalevipoja“ ainete kogujana. Tsiteeritakse ka G. J. Schultz-Bertram'i kuulsaid sõnu „Kalevipoja“ tõstvast mõjust maani rõhutatud rahva teadvusse ta ajaloolisest olemasolust ja suurusest. Edasi jutustatakse Kreutzwald'i tegevusest ja „Kalevipoja“ lõplikust valmimisest 1861. aastal. Kas sugurahvalisest taktitundest või mõnel muul põhjusel on nimetamata jäänud „Kalevala“ ilmumise kui „Kalevipoja“ kokkuseadmisele õhutaja mõju, samuti seegi asjaolu, et esimene ainult eestikeelne „Kalevipoja“ trükk ilmus Soomemaal Kuopios. Need asjaolud oleksid aga soome lugejaile väga huvitavad olnud.

Kõneldakse sellestki, kuidas Kreutzwald „Kalevipoja“ luulevormi probleemi lahendas. Tähendatakse, et Kreutzwald'il õnnestus tihti muinasjutte päris rahvapärasteks ridadeks ümber valada, kuid siiski esinevat keeleliselt ja värsimõõduliselt raskeid kohti rikkalikult. „Kalevipoega“ olevatki palju arvustatud ja ilme olevatki, et selle kompositsioonis, selle ühtluses kui ka keeles olevat nõrkusi ning puudusi. Igal juhul olevat aga „Kalevipoeg“ oma vigadegagi eesti rahva lapsepõlve-aja peegel, esitades eripooli selle kangelase elust. Tõsi küll, siingi pole võidud näidata mingit üldist koospidavat faabulat, kuid siiski rühmituvad sündmused sama traagilise keskkuju ümber.

Mõni sõna pühendatakse ka teiste „Kalevipoja“ kangelaste karakteristikale, ja see sünnib tabavalt. Meeldivaimaks peetakse Lindat, kangelase ema. Kuigi tema ema-armastus ei esinevat nii sügavasti kujutatuna kui „Kalevala“ Lemminkäise ema oma, on

laulik siiski osanud temas kujutada hella ning armastusküllast, töökat ja oma mehele ustavat naist ja ema, kelle kuju kaunina liitub maailmakirjanduses esinevate üllaste emade ritta.

Oma ilmeika piltliku keelega olevat „Kalevipoeg“ suuresti rikastanud eesti noort kirjakeelt. Ka olevat eepos teatud määrani andnud motiive niihästi kirjanduse kui ka kujutavate kunstide alal. Kindlasti jäävat teose paljudki lauluhelmed ka tulevikus kunstilist loomistööd viljastavalt mõjustama. Siiski olevat „Kalevipoja“ suurim tähendus väljendunud rahvusliku iseteadvuse äratamises, millise väite tõendamiseks tsiteeritakse Villem Reimanit.

Lõppeks tähendatakse: kuigi soomlased armastavad oma „Kalevalat“ kui kallimat aaret, ei võivat nad siiski unustada ka eestlaste „Kalevipoega“, milles elavat igavesti eesti süda oma kurvastuste ja rõõmudega, püüete ja lootustega ja millest see saavat aina uut lohutust ja jõudu ühiseks võitluseks vaimlise Suur-Soome loomiseks.

Nagu juba pealkirjast võib järeldada, on V. Ridala „Kalevipoja“ eesti keeles ümber jutustanud, õige lühisõnaliselt ja tihedalt, siiski iseloomulikumaid üksikasju mitte välja jättes, vaid mõnel korral isegi värsiridu tsiteerides. Selle tõttu on „Kalevipoja“ tekst üldiselt suuresti lühenenud, sõnadearvu poolest vahest ehk kümnekordselt. Lühimana esineb Ridala'l neljas lugu — 79 rida proosat, Kreutzwald'il 890 rida värsse. Kõige lüheduse peale vaatamata pole V. Ridala siiski sisust nähtavasti midagi välja jätnud, peale paari koha, mille jätvavad välja vist küll kõik „Kalevipoja“ tõlkijad ja ümberjutustajad.

Mis puutub Ridala stiili, siis vastab see loomulikult teistele Ridala proosateoste stiilile: lühedalt, peaaegu järsult lõpetatud laused, samuti lühedad järgud. Tuletab väga meelde mõningaid J. Tõnisson'i juhtkirju samuti lühedalt ja järsult väljendatud, paljudesse iseseisvatesse järkudesse ühendatud mõtetega.

Puhtkeeleliselt on aga V. Ridala enesele lubanud mõningaid iseärasusi, mis ei vasta praegu tarvitatavale üldkeelele. Ta kirjutab ikka ja alati: lendis, lendma, samuti kaervis pro: lendas, lendama, kaervas jne. Üldiselt näib Ridala lihtminevikus erilisel i-lisi vorme pöörd sõnade harrastavat, üldkeeles teisetüvelistena tarvitataavaid sõnu i-tüvelistesse üle viies. See on teatava määrani võorastav, kuna muud Ridala keele iseärasused on vastuvõetavad.

Kahjuks peab teosele kaasa lisatud sõnaraamatut vähe valjuvalt arvustama, sest selle sõnaseletuste tõlked pole alati mitte küllalt täpsad, on mõnelgi korral puudulikud, mõnikord isegi peaaegu ekslikud. Nii ei ole 'peiukene' soome keeles mitte 'poikanen', vaid 'sulhanen'; 'ruuge' pole soome keeli mitte 'tumman keltainen', vaid enim 'heleän ruskea'; 'hän menestyy' pole eesti keeli mitte 'tema käsi käib', vaid 'tema käsi käib hästi'; 'mõista' pole antud kohas mitte 'määrätä', 'tuomita', vaid 'ymmärtää'; 'aruhein' pole 'metsä-', vaid 'niitty-heinä'; 'talitada' pole 'puuhata', vaid pigemini 'toimia'; 'kott' pole 'laukku' ega 'kukkaro', vaid pigemini 'säkki' ehk 'pussi'; 'manguda' pole pyytää', vaid 'tungetellen', 'lakkaamattomasti pyytää'; 'hõlp põli' pole 'lepoaika', vaid 'mukava olo'; 'puududa' pole mitte 'uupua' jne. Tuleb veel tähendada, et mõnelgi korral oleks võinud eesti sõna soome keele samatüvelise sõnana tõlkida või vähemalt klambrites samatüvelist, kuigi vahest tähenduslikult erinenud sõna tsi-

teerida: see oleks eesti sõna palju omasemaks ja kergemini meelde jäävaks teinud. Paaril korral esinevad segavalt trükivead.

Üksikute sõnade puhul on antud ka asjaseletusi, suuremalt osalt õieti, üksikjuhtumel pisut puudulikult. Nii näiteks pole rahvaluules nii tihti nimetatud 'Soome sild' mitte mõni metafooriline väljendus Soome-Eesti vaimlise ühtsuse märkimiseks, vaid sõna tõsisel mõttes soome sild, puust ja kivist tehtud, mida mööda oleks päris füüsiliselt võimalik Eesti rannalt kuivalt üle lahe Soome jõuda.

Üldiselt kokku võttes on Ridala-Winter'i „Kalevipoja“ kommenteeritud ümberjutustis väga tervitatav, sest kahtlemata leiab ta teed väga paljude soome lugejate juurde niihästi koolides kui ka väljaspool ja levitab Soomes kindlasti suurel määral eesti keele oskust ja Eesti tundmist. Meie ei peaks aga omalt poolt tänu võlgu jääma: meil tuleks „Kalevala“ samuti lühidalt soome keeles ümberjutustada ja tarvilikkude kommentaaridega varustada, kasutamiseks soome keele õppijaile meie koolides ja väljaspoolgi.

Villem Ernits.

Honoré de Balzac: Isa Goriot. Prantsuse keelest tõlkinud Arma Kristen ja Bernhard Linde. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus 1929. 333 lk. Hind 4 krooni.

See maailmakirjanduse suurmeistri surematu teos oleks vääri-
nud paremat tõlget. Arma Kristeni ja Bernhard Linde tõlge kisub
teose stiililise tasapinna algupärandi omast madalamale. Tõlkest
jääb mulje, et algupärandile pole lähenetud küllaldase lugupidami-
sega; et tööd pole tehtud piisava hoole ning armastusega.

Tõlkes esineb rohkesti väikesi ebatäpsusi, tühiseid eksimusi algu-
pärandi stiilivaimu vastu; üksikult vähekaaluvaid, kuid hulgana algu-
pärandi õhkkonda labastavaid vääratusi. Selliselt ei tohiks tõlkida
nii kaalukaid teoseid, mille iga mõttevarjund väärib täpsalt jälgimist.
Mis ajaviite-kirjandust tõlkides võib olla lubatud, ei tohi ammuigi
mitte lubatud olla „Isa Goriot“ taolist teost tõlkides.

Siiski — ka ajaviitekirjandust tõlkides pole lubatavad lausa vead,
milliseid sisaldab Arma Kristeni ja Bernhard Linde tõlge. Näiteks:
Lk. 7: „Uulitsakivid on seal kuivad, jõesed pole ei muda ega
vett, rohi kasvab piki müüre“, kuna õige oleks: uulitsarenni-
des pole ei muda ega vett (algupärandi „le ruisseau“ tähendab oja
ja ka veerenni). Lk. 9: „...annab nii jõleda iseloomu peaaegu
kõigile pariisi majule. . .“ siin ei vasta „jõle“ algupärandis leiduvale
ignoble, mis tähendab pigemini ‚alatu, inetu, põlastatav‘).

Samalt leheküljelt võiks tuua näite, mis iseloomustab tõlke lause-
ehituses ilmuvate ebatäpsuste laadi. Algupärandi lause: „Le salon
communique à une salle à manger qui est séparé de la cuisine par la
cage d'un escalier, dont les marches. . .“ on siin tõlgitud: „See salong
on ühendatud söögitoaga, köögist eraldab seda treppkoda, mille puu-
astmete. . .“, kuna õige oleks: „See salong on ühenduses söögitoaga,
mida köögist lahutab treppkoda“ j. n. e. Üksikult võetult ei tähenda
säärane väärtus küll palju, kuid selliste väärtuste sage kordumine
ei jäta tõlkele kui tervikule mõju avaldamata.

Veel eksitavaid vigu: Lk. 11 tarvitavad tõlkijad „inetuid“ (pilte),
kuna algupärandist leiame „exécration“, mis on igatahes enam kui
inetu. Lk. 18 leiame muu seas sõnadejärjestuses väikesel, kuid siiski
paljuütleva ebatäpsuse: „süüdistamata neid“, kuna peaks olema: neid

süüdistamata. Lk. 89 on algupärandi „...l'âme blanche...“ tarbetu (ja labase) sõnaderohkusega tõlgitud „...puhas valge hingeke...“ Lk. 249 tõlgitakse „... en butte aux impatiences...“ ebatäpsalt ja algupärandiga võrreldes labasemalt: „...kibeledes kannatamatusest...“ j. n. e.

Ärritavaid ebatäpsusi üksikute sõnade tõlkimises leidub näiteks ka lk. 124, kus „l'on se tapit“ (endid peidetakse, kägardutakse) on tõlgitud „koogutatakse“ (Õ. S. koogutama = kookima: koogu, konk-suga tõmbama; Wiedemann'i sõnaraamatus: koogutama = mit einem Haken behandeln od. heranziehen); lk. 179, kus prantsuskeelne „saison“ on tõlgitud „sesong“ pro aasta-aeg; lk. 195, kus on tõlgitud „asi on valmis“ pro „asi on tehtud“.

Algupärandi stiili labastamisena tunduvad väljendid nagu „kalt-sus ning räbalas“ (algupärandis: „ni trous ni haillons“); „ülespuhverdatult“ (algupärandis: „attifée“ = valitult, peenelt ehitud); „tipp-topilt rietatud“ (algupärandis: „tiré à quatre épingles“); „vehverdaja“ (algupärandis: „cette farceuse-là“) jne.

Mil määral tõlge sageli algupärandi sõnastusest lahku läheb, näidaku järgmised osundid: Lk. 23 tõlgitakse prantsusekeelne lause: „Le père Goriot, vieillard de soixante-neuf ans environ, s'était retiré chez M-me Vauquer, en 1813, après avoir quitté les affaires“ järgmiselt: „Lahkudes oma ärist isa Goriot, umbes kuuekümneneheksa-aastane vanamees, oli asunud 1813. aastal proua Vauquer' juurde elama.“ See lause väljendab küll algupärandi mõtte, pole aga täp-pis tõlge. Täpsalt tõlgituna kõlaks osundatud prantsusekeelne lause järgmiselt: „Isa Goriot, oli proua Vauquer' juurde asunud (ehk veel täpsa-malt: puhkusele asunud) 1813. a., oma äri lõpetades.“ Algupärandi: „... offrait en petit les éléments d'une société complète...“ (pakkus väikeses mõõtes täielise ühiskonna alginõudeid...) on tõlgitud: „...pakkus väikesel viisil ühiskonna kõigi elementide täielist pilti...“ (lk. 22). Lause: „Souvent une boutade digne de Juvénal, et par laquelle il semblerait se complaire à bafouer les lois, à fouetter la haute société, à la convaincre d'inconséquence avec elle-même, de-vait faire supposer qu'il gardait rancune à l'état social, et qu'il y avait au fond de sa vie un mystère soigneusement enfoui“ tõlgi-takse: „Sageli libises ta huulilt nii mõnigi pilkesõna, mis oleks väär-inud Juvénali, kui ta irvitas seaduste üle, piitsutas kõrgemat selts-konda, näidates selle ebakonsekventsia, lastes aimata, et tal oli vimm sotsiaalse korra vastu ja et tema elu sügavas sopis oli peidetud hoo-likalt mingi saladus“ (lk. 21). Algupärandi kõiki mõttevarjundeid jälgides oleks tõlge ehk nüisugune: „Juvénali vääriv (teravmeelne) pilkesõna, millega ta näis endale valmistavat lõbu seaduste üle irvi-tada, kõrgemat seltskonda piitsutada, sellele iseendaga vastuolus ela-mist selgeks tehes, pidi sageli oletada laskma, et ta tundis ühiskond-liku korra vastu haavunud viha ja et tema elu põhjas oli hoolega maetud saladus.“

Ent siirdugem tõlke eesti keele juurde; ka see jätab mõndagi soovida. Olgu kõige pealt mainitud, et ebameeldiva mulje jätab tõl-kes leiduvate tarbetute võõrsõnade rohke hulk. Säärased sõnad nagu (korduvalt ning järjekindlalt tarvitatud) „alarm, ataak, etaaž, grandioossed, iidol, oreool“ j. n. e. teevad stiili kuidagi kirevaks, ebapuhtaks, pisut nagu venemaiguliseks. Ent iseenesestmõistetavalt ei saa neid lugeda otse keelevigadeks. Küll aga võiks õige-

kirjutuse-vigadena võtta selliseid üldkirjaviisist erinevalt kirjutatud sõnu nagu „barjeer“ (pro barjäär), žandarm (pro sandarm) j. n. e., mis jällegi stiilile mingi venelise ilme annavad. Võõrastav tundub ka sõna „pühveldama“ (lk. 73).

Tõsisemaid eksimusi eesti keele vastu leidub muu seas lk. 113: „Pealegi olid (pro oli) arenenud Eugène'il ühe kuu jooksul sama palju voorusi kui vigu“; lk. 117: „lasksin ühele mehele“ („j'ai tiré sur un homme“) pro: ühte meest; lk. 134: „kuulen enese ümber kõnelevat“ pro: kõneldavat; lk. 156: „...lisandas ta, nuusutades p a b e r i“ („après avoir flairé le papier“) pro: „paberit nuusutanud, lisandas ta“; lk. 172 on: „...il entendit vanter son bonheur...“ tõlgitud: „...kuulis ülistavat oma õnne...“, pro: „ülistatavat“. Küsitav on lk. 165 ka vorm „noornaise“ (miks mitte: nooriku?) j. m. s.

Ehituselt vigased on laused nagu: „Eugène'il ei olnud ainu sellest edevuse deliiriumist, mis valdas sel hetkel teatud naisi, ja ta ei teadnud (õigem oleks: ega teadnud ta), et (peaks olema: „et seks, et“ — algupärandis: „...ne savait pas que, pour s'ouvrir...“) avada enesele Saint-Germain'i eeslinna mõningane uks, oli sääranne (tarbetu sõna, — algupärandis: „...la femme d'un banquier...“) pankurinaise valmis kõigiks ohvreiks“ (lk. 157) ehk: „See väliselt hülgav elu, mida aga pures südametunnistuse piinade uss ja mille põgenevate lõbude eest tasutakse kallilt alalise hingeahastusega, selle elu oli ta võtnud omaks...“, kus algupärandile ja eesti keeleseadustele vastavalt peaks ka lause alul olema: „selle“ (lk. 176); niisama: „...see nii täiuslik luksuses, need kaunid tõestunud unistused, kogu noore, elegantse elu luule, ma mõistan neid liigagi hästi...“ (lk. 239); või: „Esimene naine, kes esineb talle toreduse ümbritsetud, nagu seda nõuab Pariisi seltskond, — sel naisel ei ole kunagi võistlejat“ (lk. 249). Leidub laseehituselt veelgi konarlikumaid kohti nagu näiteks lk. 130: „Selle vahel, mis teile pakun ja seda, mis teetekord, puudub vaid veri“; ka arusaamatuid väljendusi nagu lk. 117: „...kes mulle ei hakka...“ (pro: ei meeldi? — „...qui ne me reviennent pas...“) j. n. e.

Ilma et lugejat kauemini tarvitseksime osunditega tüüdata, on vist selge, et „Isa Goriot“ jätab tõlke üksikasjus enam soovida, kui meie tõlkekirjanduse praegust üldist tasapinda arvestades andestatav tohiks olla. See on seda kahetsuseväärilisem, et meie oludes pole mõeldav ühe — olgugi nii kaaluka — teose mitmekordne tõlkimine.

M. Sillaots.

Leo Gumilevskij: **Peni põiktänav.** Romaan. Tõlkinud Olli Olesk. „Noor-Eesti“ kirjastus, Tartus. Kaas: Aren. 206 lk. Hind 2 kr. 75 s.

See romaan on Hommiku poolt. See on suurvene tänapäeva tõsielu-epos. Selle romaani temaatika on tänase „Uue Ilma“ seksuaal- eetika ja -psühholoogia problemaatika. Emake Venemaa on oma suunitluste otsingul maha kiskumas kõik vanemad kõlbluse käsulauad ning istutamas inimeste südamesse uusi elukäsitlusi. On harrastatud uusi vahekordi, uusi sõltumusi (sõltumatustki), uusi kombeid, kusjuures „peab asja ajama, kõnelema kõigest avalikult ja otsekoheselt“. Noorte deviis on: „Maha häbi!“ See tunnussõna sobib nende ringide nimekski. Sääraste „uute“ sugelusuhete inimlikku katselava kujutabki kõnesolev Gumilevskij' romaan.

Romaani teema peakandjad on töölisüliõpilased Horohorin ning Veera Volkova ja dotsent Buurov. Need on tänapäeva nõukogudevene uue elu janunevad jüngrid, kes kannavad end kireohvriks. Esiründaja näib olevat Horohorin, kuid ka Buurov on teinud oma töö. Romaani alul on dotsent küll arjergardis, vähemalt Veera seisukohalt vaadatuna. Veera sobitab vahekorra Horohorin'iga, kes näeb naises ainult kirerahulduse talitlejat: „Meie ei lähene jutuajamiseks naistele... Kõnelda võib ka meestega. Jutlemiseks pole mõtet vedada end nii kaugelt teineteise juurde...“ (lk. 113). Kuid naine otsib ometigi armusõnu, mida pole moodsal Venemaal. Ning too armastuse profanatsioon lõhestab noorte naiste südameid: saab kaelaviskujaid igale vastutulijale, seksuaalpatoloogiliste nähtude arv progresseerub, aborti teeb kooliplika kooliteel. Kõik see on sallitav praegusel „pühal Venemaal“.

Ent pessimism võrsub südamete külmas jääs. Sotsiaalselt ja moraalselt läbivajunud ning hügieeniliseltki pahaendeline Horohorin ilmub Veera juurde surmamõtetega. Relva ähvardaval käsitlemisel kõlab kõrvulukustav lask. Veera langeb. Kuul oli tabanud südant. Kuuldes kloppimist uksele tõstab Horohorin käe enese vastu, haavab end elukardetavalt. Ainult üliosav kirurg päästab õnneliku operatsiooniga mehe surmast. Uurimised ja keemilised katsed teevad asja elavaks, kuna lõpliku selguslahenduse Veera surmaste toob dotsendi kiri Jaltast. Kiivas quasi-õpetlane oli surmanud „salaukselt“ tütarlapse Peni põiktänavas. Horohorin on päästetud surmast ja ligimese surmasüüst. Romaani epiloojis teatab autor lakooniliselt, et Horohorin hulgub püssiga Siberi taigas ja valmistub Tomski ülikooli astumiseks.

„Iial ei nähtud teda seal ühegi naisterahvaga.“ Saulusest oli saanud vist Paulus.

Romaani pea-intriigi areneb kolme uut moraali kandva isiku — Veera, Horohorin'i ja Buurov'i vahel. Ja nende rikutud natuurid, seksuaalpsühhopaatilised kalduvused juhivad neid hävingule.

Veera Volkova on armastanud kunagi täie südamega. Kuid „olud“ on hävitanud temas naise — ema. Ta on haiglane armastuses: abort oli hingeliselt haavanud teda, jätnud verejälje südamesse. Ta sonib sageli „kääkestest-jalakestest“. Oli arstinud end. Siis tutvunud Buurov'iga, armunud, unistanud. Ent Buurov tulnud viinaga, jootnud, võtnud. Ja nüüd on Veera võetav vaid väikese armusosinaga.

Horohorin on moodus Don Juan, kes ei häbene oma loomulikke ega loomalikke tunge. Naine on talle teatud aja järele vältimatuks vajaduseks, nagu õhk, leib või vesi. Naine on ta hingelise tasakaalu korraldaja, meelerahu hankija ja säilitaja sugutungi rahulduse kaudu. Ilma naiseta ei saa tähtajalisi töid kuidagi sooritada. Horohorin'i loogika ja seksuaal- eetika on üllatavalt lihtne: „Minu arust on loomulik, et vajan naisterahvast ja pöördun otsekoheselt, lihtsalt, selt-simehelikult sinu poole!“ Ja edasi: „Kui tuleksin sinu juurde ja ütleksin, et olen näljane, aga pean töötama, kas sina siis tõesti ei jagaks minuga seltsimehelikult tükki leiba?“ (lk. 34).

Säärane raudne lihtsus tõukas mõnegi tütarlapse jahmatudes Horohorin'ist eemale, kuid leidus ka neid, kes avakäsi tervitasid seda varjamatut suhtumist (Anna).

Kirjanduseliselt huvitav on romaani kolmas peategelane, dotsent Buurov. Seda varjumat armupsühhopaati rõhub suur suguline nee-

du. Needuse märgi all on ta toodud ilmalegi. Ta on olnud oma vanemate „kutsumata külaline“. „Vanemad olid kangekaelselt kat- sunud mind välja mürgistada, kuid tagajärjetult — sündisin siiski...“ (lk. 74).

Buurov on küll vanema generatsiooni esindaja, ent temagi noor- iga on olnud varjuküllane. Neid elu varjukülgi pihib ta õllelauas Horohorin'ile: „Siis kahjuks oli üldine veendumus, et iga noormees peab oma tervise eest hoolitsemise otstarbel käima avalikus majas... Meil gümnaasiumis oli arvamine, et iga vistrik juba tähendab vaja- dust minna naisterahva juurde... Sugulist lodevust loeti mingiks vooruseks“ (lk. 72).

Säärases vildikus vaateilmas ning vanemate kasvatuselises osa- võtmatuses võrsus „kahepaikne“ ebard Buurov, kes tundis eneses kahte kehastist: õpetlast ja seda teist mina, kes ei võinud lahkuda naisest, kes ei vajanud teda. See viimane mina mattis esimesegi mülkasse.

Peale mainitud pea-isikute esineb romaanis veel mitmeid kõrval- isikuid endi episoodiliste armuvahetlustega. Ent kõik episoodid on seksuaal-eetilistes probleemides tegelikud ekslemised. Ja see olukord ning kõik teose temaatilised ja tektoonilised komponendid kannavad romaani ideoloogia sotsiaalsele pinnale. Kõik need Annad, Vaar- jad jne. ei ole ainult peategevustiku taustaks, vaid tege- lastekski, kes seisavad sama probleemi ees, mille ees varisevad Veera Volkova ja Fedor Fedorovitš Buurov.

Gumilevskij' romaani üksikute isikute eluprobleem on tänase Venemaa ühiskondlik probleem. Sotsiaalse elu probleem esindub siin individuaalse elu probleemina. Selle probleemi tulistes pingu- tustes varisevad veel mõnedki sümbolkujud — Veerad ja Vaarjad, sest see uus empiiriline ilm vajab uut elupinnast, mis sünnitaks uut elu ka s ü d a m e i s, aga mis annaks ometi tagasi v a n a r a h u ning armastuse soojuse.

Ag a kuni välditakse südame sõna seksuaalprobleemaatilis is tar- gutusis ning katsetusis, kuni ei leita keskset moodust viigilehe dimen- sioonides, jääb pakane inimeste südamesse. Ei aita siin Aadamist algamine, ei aita Korolev'i kalmukõne e l a v a t e l e Veera Volkova värskel kalmul ega Buurovi — õpetlase kirja lõpprepliik sellest zoo- loogilisest draamast, äikesest ja puhtast atmosfäärist.

Gumilevskij' romaan „Peni põiktänav“ on naturalistlik teos täna- sest seksuaal-elu empiristlikust Venest, olgugi et looduslikke tõsi- asju ses sageli ignoreeritakse. Nii on ajalisel vääralt käsiteldud Vaarja raskejalgust. *Coitus* oli aprilli lõpus ja sama aasta mais juba *abortus*. Ja üpris asjatundmatu on ämmaemanda seletus: „Ta kõneles, et olen liiga kaugele lasknud minna. Oli juba peaaegu sünnitus...“ (lk. 197).

Faabula aja võltsile kokkusurumisele vaatamata on jutustus ül- diselt ladus, dialooge on ohtrasti, lühikesed repliigid pinevuspaikadel jne. Ning seda morni „põiktänav“ vaimu on tõlkija Olli Olesk kõi- giti püüdnud julgesti kanda eesti sõnastusse. Seepärast tundub raa- mat esialgu liiga külmana, jõhkranagi. Aga kui oleme juba emot- sionaalsesse vahetunde astunud mõne tegelasega, siis kisub see sur- nukahvatuse-vaim meid kaasagi. Kahjuks irriteerivad mõned trüki- vead ja tõlkija ekslikud keelendid (mitte väga harvad) nõudlikumat lugejat. Esitame siin mõned esinemiskorras: enekdoodiks pro

anekdoodiks (lk. 6), põhjuseid pro põhjusi (32), paljuid pro paljusid (33), materjalismi pro materialismi (46), voodi (ill.) pro voodisse (48), täielikuim pro täielikem (64), sattume pro satume (71), peeneimaks, piseimates pro peenimaks, pisimates (77 j. m.), õrneima pro õrnima (108), targeim pro targim (113), mõtelsin pro mõtlesin (115), tarvilikuim pro tarvilikem (123), feldšer pro velsker (176 kaks korda), haskeldus pro askeldus (188).

Lõpuks ei saa vihjamata jätta meie mitmeviisilisele vene nimele transkribeerimisele. Meil armastab peaaegu iga keeletarvitaja mainitud nimesid o m a l v i i s i l kirja panna, vaatamata, et vene sugunimed kirjavaisi juhised on vastu võetud ning avaldatud¹⁾. Nende juhiste põhjal peaks kirjutatama mitte Gumilevskij, vaid Gumilevski (Гумилевский).

Ja kas ei saaks vene ristinimede kirjavaisi ühtlustada sama sugunimede kirjavaisi juhistega?

A. Vaigla.

Jaan Kärner'i uued luuletistekogud.

Rändur vilistab. „Sõnavara“ kirjastus, 1928. a.

Tormilüüra. Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus, 1929. a.

Jaan Kärner tõusis oma luuletistekoguga „Lõikuskuu“ tähelepanudavale kohale eesti lüürikas. Jaan Kärner näis olevat leidnud end eesti õitsva ja tasase sügise resignatsioon. Peaaegu alati on J. Kärner eht, kui ta lüürikusulg puutub sügisesse. Seda J. Kärnerile omast sügiselürismi leiame ka uutest kogudest, nagu näeme alamal. Nüüd aga puudutame lühidalt neid motiive, millest on valminud J. Kärneri uued luuletistekogud „Rändur vilistab“ ja „Tormilüüra“. Peatume kõige pealt luuletistekogu „Rändur vilistab“ juures.

Selle luuletistekogu keskuse moodustavad kahe suve rännaku-meeleolud, koostatud kahte tsükli „Januste huultega“, kirjutatud 1927, ja „Rändur vilistab“, kirjutatud 1928, mõlemad Lätimaal. Need luuletised tähistavad enesega armastuslüürikat tihedas kontaktis looduslüürikaga. Nad mõjuvad kui üksikud killud pikemast suvitusromaanist. Raske on öelda, kumb element prevaleerub, kas loodus või erootika. Igatahes võib luuletiste järele ainult niipalju otsustada, et tõukejõuks rännakule on peamiselt olnud armastus. Rahutus ja närvid viivad luuletaja välja talisest linnakeskusest, kus meeolelu on muutunud umbseks. Minnes linnakeskusest polemiseerib luuletaja veel mahajääjatega („Põgenemine“) ning kirjeldab oma rahutust („Rahutus“) ja rahuneb luuletises „Kohtamine“ ning „Sigulda varemeil“.

Järgneva aasta rännulauludes korduvad peamiselt samad motiivid, kuid suhtumine on elurõõmsam ja aktiivsem. Ses tsükliis tähistub veenvam leppimise eluga, mis annab aluse optimistlikumale meelelaadile luuletises. Seega võiks õigustada oletust J. Kärneri lüürika elumeelsemaks muutumisest. Ses tsükliis leidub paremaid luuletisi kui eelnimetatud tsükliis. Võiks mainida: „Elada tahan“, „Unistelu“, „Rändur vilistab“, „Sigulda õhtud“ ja „Rändaja laulu“.

Nende kahe rännulaulude-tsükli vahele on Jaan Kärner paigutanud koduse tsükli: „Koduses maastikus“, luuletistekogu parimate lauludega, nagu „Päikese tõus sügisel“, „Möödas“ ja „Uuel aastal“,

¹⁾ „Eesti Keel“ 1926, lk. 182—183.

millest viimane kuulub Kärneri energiliste ja plastiliste luuletiste hulka.

Eriti mõjurikas on luuletis „Päikese tõus sügisel“, mille toome siin näiteks.

Nagu veretav ohvripann lõkkab ida:
männid põlevad, kuused täis valutuld,
aias vahtrad ja kased kui sulakuld,
ülal sinise suitsuna pilverida.

Lehist langenuist vaibana kirkas muld,
kahu pole veel, rohi vaid röske, jahe.
Aurus hõbeses valendab metsavahe,
kuhu siuglema heidetud jõgilint.

Kuski põõsastes siristab vilgas vint,
kari kellade kõlinal välja rühib.
Aeleb lapsena mullikas, must kui tint,
karjatüdruke põllega huuli pühib.

Imetaoliselt hommik see maaga ühib:
kaunid küllusevärvid on säääl ja siin,
voolab kõikjale valguse kiirgav viin.
läbi roosa ja kollaka pilve-siidi.

Tajun sügist kui nägusat nurganaist,
poisil' eluks kes rebinud nabaniidi.
Õhus tunda on imal ja kange haist
küpse mahlaka vilja ja karbamiidi.

Hästi õnnestuvad Kärneril ka luuletised, mille motiiviks on inimese kannatav mina, elu tühjus, hallus ja selle masendav mõju elavasse inimhinge. Vähema väärtusega ning ülemineva tähtsusega luuletised on autoril need luuletised, milles ta polemiseerib oma nägematute vaenlastega. Need luuletised oleksid võinud luuletistekogust rahulikult välja jääda.

Ka mitte just plastiliste luuletiste hulka ei kuulu „Rändur vilistab“ luuletistekogu pikem luuletis kolmes järgus „Unede uni“, millega algab luuletistekogu. Selle luuletise esimeses osas käsitletakse prohvetlikku nägijakskutsumise motiivi, teises osas — naise armastust, mis on tappev; kolmas osa käsitleb sotsiaalseid vahekordi.

Jaan Kärneri lüüristamisabinõud ei ole moodsad, on isegi teatav monotoonsus lauludes, siiski kuulus J. Kärneri kogu 1928. a. parimate hulka.

Ideestiku ja motiivide poolest võrdlemisi lähedal endisele kogule seisab ka kõige uuem kogu „T o r m i l ü ü r a“ 1929. a. Ka selle luuletistekogu ainekiteks on looduse- ja armastuselüürika. Muidugi peaaesjalikult, sest küllaldaselt määral leidub siit ka sotsiaalseid motiive.

Endise kogu jätkuks võib pidada kõige pealt rännuluulet. Ka selles kogus teeb luuletaja retke Siguldasse ja Majorisse, kuid märkib seda vaid ainukese luuletisega. Pikemalt peatub luuletaja Pühajärvel ja Tallinnas Kadriorus. J. Kärneri rännuluule ei ole puhtkirjeldav, ta on pigemini mõtisklev. Kodumaalistes luuletistes annab autor peale selle ruumi veel mälestistele. Nõnda mälestab ja mõtiskleb luuletaja Pühajärvel oma armastusest, mida ta on tundnud noorena. Tallinna luuletised käivad ajalaulude kilda. Luuletaja

tuletab siin meelde oma tormilist poliitilist tegevust revolutsiooni-päevil. Luuletis lõpeb tunnistamisega, et

Nüüd linnas selles vaibunud on mässumeel,
ja raha järgi tõmbund kõrge Toompää iha.
Mu enda pärisosaks saanud luulekeel,
mis hõõgub armastust ja vale vastu viha.

Seesama põlispuudega on Kadriorg,
ja sama rahutu ja igatsev on meri,
ja laevu sadamas kui täidaks tusk ja norg,
et ulguvetele ei viida tuulte peri.

Armastus ja viha vale vastu moodustavadki tõepoolest J. Kärneri luule pärisosa sisu. Kärner on seega siis aatelaulik peamiselt sotsiaalsetes motiivides. Selleks aatelaulikuks jääb ta ka kodumaa-lauludes, näit. „Mineviku jälil“, kus luuletaja kinnitab:

Mu süda kinni selles mullalapis,
ja ikka tagasi toob siia kand.
On elukäigu tuhandest etapist
mind kõitnud kauemaks see ainult rand.

Luuletise „Mineviku jälil“ otsus meie aja kohta on negatiivne, on uskurööviv inimesse. Sest uskuröövivast keskusest põgeneb luuletaja loodusesse ja armastuse juurde, kus „jõu sisemine relv saab terftust“. Nõnda ei osutu taandumine mitte põgenemiseks ja allaandmiseks, vaid uueks jõukogumiseks aatevõitluseks uute vastavate relvadega.

Samast kõrgeast aatelistest meelest kõnelevad ka luuletised „Kõnelused oma pojaga: I, II“. Need luuletised vääriskid paika kasvava noorsoo lugemikkudes või moodsas kõlbluseõpetuses.

Vähem kui resignatsiooni leidub küll „viha vale vastu“, kuid read sest siiski on, näit. luuletises „Tormiline“, kust leiame järgmised read:

Kuis tahaks tõusta laul see sünge sügistormina —
mu viha veretab kui läbi piksepilve lääs! —
ning heita nende ette ideaalse vormina
taas aate inimliku südamest ja mitte pääst.

Kõrge aatelistuse nimel on luuletajal õigus vihata inimest, „kes on kui tõbras, kes iseenda lapsed ära sööb; kes on kui varas, kes elab roojas, kes enda ihus ära salgab Looja“, nagu laulab luuletaja „Ma vihkan inimest“ nimelises luuletises. Viha on juba hingeaktiivne element; seepärast võib luuletaja endast öelda ühes luuletises, et ta on jällegi endiselt noor. Sellele aktiivsele elamusele kerkib luuletaja hing siis, kui ta on kõndinud läbi surmavarju-oru, kui ta on näinud kõndivat surma kodumaa nurmedel. Sest viimsest nägemusest on saanud Kärneri haaravaim luuletis „Surma kõnnib“, mis lõpeb järgnevate haaravate piltidega:

Kui lapsed me vahime öhe
toast hirmunud pilguga:
on taevas kui verine lõhe,
verd aknasse tilgutab.

Külm kägistab maailma laia,
surm hangedel kükitab.

Päev viimne mis toob meie majja,
tund tuua mis läkitab.

Kuigi käesoleva luuletistekogu üldpealkirjaks on pandud „Tormilüüra“, ometigi ei ole luuletistekogu peatunnus torm, vaid resignatsioon. Armastuslüürika ja ühiskondlikkude laulude kokkuvõtte ühes saatuslikus aspektis annab Kärneril lõpuks siiski taandumise endasse, leplikkuse, resignatsiooni. Seda tunnistab luuletaja ise paaris luuletises, mis on paigutatud luuletistekogu algusse. See Kärneri resignatsioon tuleb osalt ka luuletaja enese isiklikust saatuses ja luuletaja hinge erilisest koostisest, mis vaevleb analüüsi ja olemisrõõmu vahel (vt. „Lahkumisõhtul“). Rängalt rõhutatud ei ole aga Kärneri resignatsioon siiski. Selle resignatsiooni lahendis ei ole iialgi melanhoolia ega spliin. Ses resignatsioonis murdub sagedasti esile underlik elurõõm, nagu näit. „Sügismaastikke I“ lõppsalms:

Ülimat õnne on inimlik tunne,
et sina ihaldes elada tohid.

J. Kärner ise ütleb oma luuletistest „Avalaulu“ viimses stroofis:

Viis tormiline saagu summutatud:
neil dissonants diskreetnegi mu toon.
On viha astja verre kummutatud,
poeedi osa — resignatsioon.

Ka luuletise „Lahkumisõhtul“ lõppvärss selgitagu seda:

Puult südamesse tungib tormilüüra,
mis koltund lehtedelle laulab langusviit.
Ah, mitte tunda aastakoormat küüral
ja kõigea, mis läheb, minna siit.

Ja kinnistagu seda luuletise „Jumalagajätt“ viimsed read, mis käivad nõnda:

Ühestki ei hooli surmast
elu kärsik rutt ja hoog.
Saagu siis ka sellest turmast
värsi rütmi vaikne voog.

Luuletis „Jumalagajätt“ kuulub oma hoogsa rühkiva rütmiga luuletistekogu parimate hulka.

Erilisele kohale, nagu ikka Kärneri luules, kerkivad luuletised, mille peamiseks aineks on loodus. Ja need on Kärneri paremaid luuletisi. Nendest võiks nimetada: „Sügismaastikke I, II“, „Talvõine“, „Tuleb ilma valu vaikne“. Armastuslüürika paremaid palasid on luuletis „Mu süda on kärsik“.

Sümboolsusega piirduv on luuletis „Vana tuulik“, mida peaksin ta plastilisuse ja piltlikkuse pärast parimaks luuletiseks ses kogus. Samuti kaunis ja meespüsiv inimesaatus kujutis leidub luuletises „Hull-Kaarel“. See luuletis avastab Kärneri luuletajapalge erivarjundi.

Luuletised, mis J. Kärneri uuele luuletistekogule ei ole ehteks, on need poleemilised luuletised, milles luuletaja hell enesetunne reageerib väikestele meelepahadele argipäeva kooselamisest, milles ta polemiseerib. Need luuletised oleksid võinud jääda kokku pane-mata. Kahjuks on sesuguseid luuletisi viimasesse kokku siginenud eriti rohkesti. Need luuletised iseenesest ei ole ju halvad, kuid nad tumestavad teiste luuletiste kõrget aatelisust, saavad vesikikiviks viimastele. Ses mõttes oleksid võinud jääda välja luuletised, nagu:

„Ühele võitlejale“, „Kohtumõistjaile“, „Lohutus“ ja ka „Testament“; see viimane ei vääri Jaan Kärnerit kui tunnustatud lüürikut.

Kahtlemata ei ole olnud võimalik juhtida tähelepanu kõigile kauneile luuletistele, mis toob „Tormilüüra“, mis veetleb oma puhta ja siira iluga, voolava värsi ning rütmiga. Teatava monotoonsuse juures, mis on tingitud Kärneri luulelaadi vähesest ja kontrastimata piltlikkusest, imaažist ning vähevahelduvast rütmist, osutub „Tormilüüra“ edenevaks lüüks luuletaja tunnustustväärivas lüürikas. Kärner on väljakujunenud luuletaja-indiviid ja see määrab talle püsiva koha meie lüürikas. Peab tunnustama, et „Tormilüüra“ on ka värsitehniliselt muutunud hoogsamaks. Nii kohtame vana puhasriimi kõrval uusi riimimisvõimalusi, näit. luuletises „Surm kõnnib“.

Arvamiste järele ei ole J. Kärner veel oma kõige paremat andnud. Sisemise tule vallandamine uute lüüristamisvõtetega koos annab selle, mida loodame.

Henrik Visnapuu.

Väägvere koor. Muljeid ja mälestusi eesti vanemast muusikakoorist. Tartu 1929. 78 lk., hind 1 kr.

Ala, mis Eestis nii varemini kui iseseisvusegi aastail on leidnud suhteliselt vähe kirjanduslikku käsitlust, on eesti muusikajalugu sõna laiemas mõttes. Siin-seal ajakirjus leidub küll vastavasisulisi artikleid (nii näiteks „Loomingus“ L. Neuman'i sulest, Eesti Muusika Kuukirjas, Eesti Lauljate Liidu Muusikalehes j. m.), Eesti Biograafilises Leksikonis on esitatud tähtsamate Eesti muusikategelaste elulood ühes nende tegevuse ülevaateiga, kuid kõik see, nii tunnustatav kui üksikute artiklite väärtus ongi, ei suuda ega tahagi asendada eesti muusikalise loomingu ning harrastuste — laulu ja mängu — senini kirjutamata süstemaatset ja teaduslikel põhimõtetel koostatud ajalugu. Ometi oleks selle lünga täitmise peale spetsiaalsete huvide rahuldamise vajaline Eesti XIX sajandi kultuuriloo seisukohalt: öeldakse ju eestlased enda rahvaks **l a u l n u d**; seega on laulu- ja mängukoorid Eesti ühiskondlik-kultuurilises arengus etendanud oma osa ja nende ühised üritused — laulupeod — saanud ärkamisajal üheks rahvusliku ühistunde ning vaimustuse lätteks.

Vanemate eesti mängukooride reas kuulub kahtlemata aukoht 1839. aastal rajatud Väägvere koorile, mille asutamise- ja arengulugu käsitlebki koori 90-aastase juubeli puhul ilmunud ülalmainitud raamatuke.

Selle sisust moodustab kandvama osa E. Wirkhaus'i kirjutatud artikkel „Väägvere koor 1839—1929. Episoodid eesti mängukooride algpäevilt“, mis hoolikalt kogutud andmete najal on koostatud ja annab kultuurilooliselt huvi pakkuva kujutise koori saamisest ning teotsemisest ja selle kauaaegse juhtiva tegelase, tuntud „Väägvere Taaveti“ (D. O. Wirkhaus'i) elutööst. Brošüüri lõppu on paigutatud mälestusartiklid, mille autoreiks on J. H. Wirkhaus, L. Juht, A. Wirkhaus, Miina Hermann ning A. Läte, ja segakoori laul „Pühendus“ (sõnad loonud A. Raag) Juhan Aavikult. Esitades teatavat ainestikku eesti tulevasele muusika-ajaloole, võib sellest sõltumatult kõnesolev Väägvere koori „ülevaate ja mälestuste album“ mõndagi pakkuda igale asjast huvitatule.

Rich. Kleis.

E. A. Tunkelo: **Maanimistä Viro ja Vironmaa.** Eripainos
Virittäjän n:oista 4—5 v. 1929.

Hõimurahva lugupeetud keeleteadlase üksikasjalise kirjutise soome sõnade *Viro* ja *Vironmaa* üle on põhjustanud peamiselt viimasel ajal Soomes esitatud seisukohad, nagu poleks õige soomlastel tarvitada meie vabariigi ja maa tähistamiseks sõnu *Viro* ja *Vironmaa*, sest et need tegelikult tähendavat ainult ühte maakonda (s. o. Virumaad) ega saavat selle tõttu olla kogu praeguse Eesti nime-tuseks. Ongi seepärast soovitatud tarvitada ka Soomes eestipäraselt *Viro* ainult meie maakonna nimetusena, kuna kogu meie riigi ja rahva nimetusena soovitatakse sõna *Eesti*. Seejuures on tahetud isegi väita, nagu oleks varemajal ajal soome keeles tehtud vahet sõnade *Viro* ja *Eesti* vahel.

Et selles küsimuses selgusele jõuda, seks vaatleb E. A. Tunkelo, mida on mõistetud sõnade *Viro(i)* ja *Viro(i)nmaa* all soome keeles. Vanemaid dokumente jälgides leiab ta, et nende sõnadega on eriaegadel ja eripoliitilistes oludes tähistatud ka eriulatusega maa-alasid. *Viro(i)* ja *Viro(i)nmaa* on tähendanud keskaja lõpul vana *Livonia*'t, s. o. maa-ala Narvast Memelini; hiljemini on nende sõnadega tähistatud vastavalt poliitilistele riigi piiridele kord *Eesti-* ja *Liivimaa*, kord etnograafilist *Eesti ala*, kord (1660—1721) isegi ainult rootsi *Liivimaa* (ilma *Eestimaata*). Vene valitsuse ajast on nimi *Vironmaa* saanud peamiselt *Eestimaa*, s. o. Eesti kubermangu nime-tuseks. Vaatamata kõigile poliitilistest oludest tingitud tähendusemuutustele on siiski ilmne, et *Viro(i)* ja *Viro(i)nmaa* on tähendanud juba keskajast alates eesti rahvuslik-geograafilist maa-ala. On seepärast ka täiesti loomulik, et sama nimetus on ka Eesti vabariigi kui poliitilise ühiku nimenä tarvitusel. Laensõnad *Eesti* - *Eisti* pole Soomes õieti kunagi kodunenud.

Neile, kes pahanduvad, kui soomlased Eesti kohta tarvitavad *Viro* sõna, tähendab E. A. Tunkelo, et soome keele seisukohalt sama vähe kui soome häälikuliselt täpsad eesti vasted *vaimo* 'naime', *piimä* 'hapu piim', *kaski* 'ale' ka tähenduslikult vastavad eesti sõnadele *vaim*, *piim*, *kask*, sama vähe ka soome *Vironmaa*, *virolainen*, *Viro* ja eesti *Virumaa*, *virulane*, *Viru* on tähenduslikult samad. See aeg, mil soome *Viro(nmaa)* ja eesti *Viru(maa)* sõnade ühine eelkäija tähendas umbes praegust *Virumaad*, kuulub E. A. Tunkelo arvates varasemasse keskaega.

A. Kask.

Eesti algupäraste romaanide võistlus 1930. a.

Kirjastus-osaühisus „Loodus“ Tartus kutsub seega eesti kirjanikke rikastama meie jutukirjandust uute väärtuslike algupäraste romaanidega ja saatma neid sellekohasele võistlusele, jättes seejuures autorile vabaduse aine valikus kui ka käsituslaadis. Romaani all tuleb mõista tööd vähemalt ses ulatuses, mis meie oludes on romaani piiriks välja kujunenud.

Romaanivõistluse tingimused on järgmised:

1) Käsitkirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaanimõiste nõudele, jäävad võistlusest kõrvale.

2) Võistlusele saadetud töödest tulevad hindamiseks üksnes nii-

sugused romaanid, mis pole paljundamise teel seni avalikkusele veel tuttavaks saanud.

3) Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1. september 1930. a.

4) Võistlusele tuleb tööd saata järgmisel addressil: K.-o.-ü. „Loodus“, Tartus, Vana tän. nr. 1. Töö kui ka selle juurde lisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märgusõna, kuna autori enese tõelik nimi ja address sisaldugu mainitud suletud ümbrikus.

5) Läbivaatamisele tulevad ainult kirjutusmasinal kaheksandikkaustas lehekülje ühel poolel vähemalt ühe tähe kõrguse reavahega selgesti kirjutatud käsikirjad. Segaselt kirjutatud käsikirjad, kui tingimustele mitte vastavad, saadetakse ümbrikus leiduval addressil autorile läbi vaatamata tagasi.

6) Žürii koosseis avaldatakse hiljemalt kaks kuud enne käsikirjade vastuvõtmise lõpptähtpäeva.

7) Auhindadeks makstakse 200 000 senti: 100 000 senti esimeheks, 60 000 senti teiseks ja 40 000 senti kolmandaks auhinnaks kolmele võistlusel parimaks tunnistatud käsikirjale. Žürii võib omal äranägemisel jätta mõne auhinna välja andmata või k.-o.-ü. „Looduse“ nõusolekul määrata mitu sama auhinda, samuti loobuda üldse auhindade väljaandmisest, kui võistlustööde kirjanduslik tasapind on madal. Kirjastusele jääb õigus avaldada neist auhinnatud käsikirjadest 20% autorihonorariga esimene trükk. Järgmiste trükkide avaldamiseks on k.-o.-ü. „Loodusel“ eesõigus. Samuti on k.-o.-ü. „Loodusel“ õigus sellekohasel kokkuleppel autoriga kirjastada ka teisi võistlusest osa võtnud ning trükkimiseks kohaseks tunnistatud käsikirju.

8) Žürii algab oma tööd kohe esimeste käsikirjade saabudes ja avaldab oma otsuse võistlusaasta oktoobrikuu esimesel laupäeval avalikul kirjandusõhtul. Enne seda tähtaega ei pea kirjastus võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale p. 1., 2. ja 5. mainitud käsikirjade tagasisaatmise juhtude.

K.-o.-ü. „Loodus“.

Aruanne rahvapäraste taimenimede kogumisest.

Kirjakeel tungib igal teadusealal suure jõuga peale ja hävitab hoolimatult rahvapärasure mõtete väljendamises. Kool ühtlustab keelt, kirjandus aitab sellele kaasa ja kogu nähtuste sõnastus muutub aegamööda ühetaoliseks, raamatuliseks, milles põlissõnad vahelduvad aina kunstlikult loodud sõnadega. Seesugust teed käib ka rahvapäraste taimenimede tarvitamine, sest kui mõnikümmend aastat varemalt tunti veel igal pool mitmesuguseid kohalikke nimetusi, kui vanemad inimesed tunnevad neid ka praegugi, ei tunne neid enam nooremad, eriti need, kes käinud eesti koolis, kus hari-likumaid taimi, mis ümbritsevad kodu ja kooli, tarvitatakse vaid kirjakeelse üldnimetuse järele.

Viimane aeg on siingi päästa sellest omapärasest vanavarast, mis veel päästa võimalik. Seda päästmist on toetanud agaralt mitmed asjast huvitatud ja on saatnud mulle rahvapäraseid kohalikke nimetusi, samuti ka taimede tarvitamise seletusi (arstirohuna, värv-ainena, nõidusvahendina või külvi-, künniaja teatajana, viljasaagi jne. ennustajana jm.). Erilist tänu väärivad teadete saatmise eest

järgmised isikud ning koolid: Kloodi kool õp. A. Schneider ja 7 õpilast, E. Saalverk Kurnalt, M. Mikk Kuresaarest, A. Tiitsmaa Läänemaalt, P. Rummo Kehtnast, Vent Rõugest, V. Lao Haapsalust, J. Sultson Räpinast 2 korda, M. Eisenschmidt Urvastest, J. Samuel-Kruut Valastest, L. Oskar Viljandist, L. Einlov Hagerist, Luigelahk Võõpsust, M. Kravtsov Tapurlast, G. Aru Kundast, A. Johanson Tarvastust, H. Flink Veneverest, P. ja L. Kure Kastre Kivisaarest, M. Vilberg Saunjust, V. Schmidt Mihklist 3 k., P. Kochtitsky Sauelt, E. Viirok Antslast ja Sõrvest, G. Viljond Kohtla-Järvest 2 k., G. Rämital Kullamaalt, Agn. Thar Hallistest, M. Sild Avinurmest 5 k., M. Roosvald Tudulinna, G. Tikerpuu Pühalepast, J. Jürgenson Koselt, Eerik Sitz Martnast 2 k., dr. E. Lepik Viidumäelt, K. Pehkmann Tartust, A. Jaanits Tartust, G. Ränk Karjust, J. Karma Palamuselt, J. Öunapuu Palverest, Anija kool õp. R. Känd ja 16 õpilast, Ed. Kaasik Jõelähtmest 3 k., Virumaa Rahvaulikooli õpilased 1925. ja 1926 a., H. Freimann Amblast, Värska kool Setumaalt õp. J. Hanson ja õpilased, Jõhvi gümnaasium õp. J. Erm ja 17 õpilast, Narva-Jõesuu kool õp. H. Kalmo ja 16 õpilast, Rootsiküla kool õp. Ed. Hõbenik ja 19 õpilast, Kohtla-Järve kool õp. A. Eero ja 29 õpilast, Albu kool õp. J. Raudsepp ja 20 õpilast, Silla kool Kullamaalt õp. J. Uustalu ja 22 õpilast, Valtu kool õp. J. Sülla ja 16 õpilast, L. Lutsberg Valtust, Falk Tartust.

Üldse oli 1. veebr. 1930. a. mu kogus 23 839 nimesedelit ja 4562 seletust taimede käsitlemise üle vanemal ajal. Lisa oodatakse endistelt saatjatelt, samuti loodetakse uusi saatjaid. Läkitada aadressi all: Tartu, Kastani tän. 119.

G. Vilberg.

Märkuseks

1930. a. „Eesti Kirjanduse“ 12. lk. juurde.

„Neljandat Apokriiva raamatut“ ei toonud C. R. Jakobson peale 1875. a. Pärnus J. Otstavel'i juurde minu kätte ümber kirjutada, vaid selle andis M. Jürgens mulle 1871. a. lõpul Pärnus, üteldes, et see näitemäng olevat C. R. Jakobson'i kirjutatud ja temalt saadud. Hiljemini olen nimetatud autori käekirja mitmel puhul näinud; mulle kopeerimiseks antud käekiri kuulus C. R. Jakobson'ile. Samal puhul kirjutasin M. Jürgens'ile ka „Sulesõja“ ümber.

M. J. Eisen.

Täienduseks.

Kirjutises „Väike-Maarja koolide ajalugu“ („Eesti Kirjandus“ 1928) on J. Elken 501. leheküljel lühedalt maininud ka Assamalla kooliõpetaja Joosep Lemendik'u tegevust. Nagu nüüd J. Lemendik teatab toimetusele tulnud pikemas kirjas, pidanud ta Assamallas ka laulukoori, korraldanud pidusid jne.; Assamallast lahkunud ta omal soovil ja asunud Erra algkooli juhatajaks, kust paari aasta pärast siirdunud Kunda alevi 6-kl. algkooli oma õppetegevust jätkama.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1930.

Tellige omale Eesti Karskusliidu häälekandja

„Külvaja“

Kujuneda üldloetavaks kultuurajakirjaks elu-uundusliku, elujaatava ilmavaate vaimus — see on ajakirja „Külvaja“ eesmärk. Ilmudes juba neljandat aastat on „Külvaja“ nüüd oma sihile siiski tublisti lähemale jõudnud.

Ta saavutab oma sihi varsti, kui Teie tema tellijaks, lugejaks ja levitajaks hakates teda toetate!

Seni on „Külvaja“ toonud peamiselt elu-uunduslik-ilmavaatelisi kirjutisi, eriti aga rõhku pannes karskusküsimusele laiemas mõttes. 1930. aastast peale aga hakkab igas numbris ilmuma teaduslikke ülevaateid ja artikleid muiltki aladelt. Jaanuari numbris näiteks ilmus prof. dr. Heinz Werner'ilt psühholoogiline artikkel „Kunstlikult tekitatud unenäod“, veebruaris dr. A. Audovalt „Toidu mõju hammastele“. Edaspidi püütakse mahutada ka informatsiooni igasuguste teaduslike uudiste alalt. Kuna meil praegu ühtegi populaarteaduslikku ajakirja ei ole (välja arvatud „Rahvaülikool“, mis aga ainelistel põhjustel seisma jääb), siis tohiks see katse „Külvajaga“ olla kõigiti tervitatav.

Teostatav on niisugune ajakiri aga ainult kõigi kultuurtegelaste aktiivsel toetusel!

„Külvaja“ ilmub E. Karskusliidu väljaandel, 10 numbrit aastas, 80 kaustas, tellimishind 1 kroon aastas. Kevadepühiks ja jõuluks ilmuvad erilised pühadenumbrid, suvisteks elu-uunduslik tervisenumber. Maitsekale välimusele püütakse suurt rõhku panna. „Külvaja“ hind on hoolimata esialgsest juurdemaksust jäetud nii madal sellepärast, et ta peab enese tasuma mitte kõrge hinnaga, mis teeks ta laiadele hulkadele kättesaamatuks, vaid suure levikuga. **See on võimalik ainult siis, kui kõik kultuuriteadlikud kodanikud teda tellivad ja levitavad.**

— Tellida võite kõige paremini kas lähemast postiasutisest või otse teed talitusest, tellimisraha postmarkides või rahas.

Iga „Külvaja“ tellija saab 20% hinnaalandusega „Külvaja kalendri 1930 a.“ I aastakäik, hind 30 senti. Kalender sisaldab rikkaliku valiku asjalikke andmeid alkoholiküsimuse, karskustöö ja muude eesti elu nähtuste kohta (eriti statistilisi materjale). Igale seltskonnategelasele on kalender tarvilikuks käsiraamatuks.

Täieliku lugupidamisega

„KÜLVAJA“ talitus.

Aadress: Tartu, Jakobi t. 8, postk. 86.

„Vaba Maa“

jagab rahva mured ja rõõmud. „Vaba Maa“ on leht neile, kes tahavad iga päev jälgida kodumaa ja kogu maailma sündmusi. Tuhat oma kirjasaatjat. Päevauudiste poolest kõige rikkalikum ja värskem leht. Juhtkirjad asjatundjate sulest. Gori pilkepildid, alati põnev romaan. Igapäev pildid päevastundmustest. Maksuta kaasandeks nädalaleht „Esmaspäev“. Tellimishind: kolmeks kuuks 3 kr. 70 s., üheks kuuks 1 kr. 50 s.

„Rahvaleht“

on ajaleht, mida nõuab tänapäeva lugeja. Ilmudes kolm korda nädalas pakub ta rohkem kui päevalehed nädala jooksul, sest tema sisu on kokkuvõtlik. Oma kaasakiskuva sisuga on „Rahvaleht“ võitnud lugeja usalduse. Selles peitubki tema suure edu saladus. Tellijatel lehes kuulamine maksuta. Tellimishind: kolmeks kuuks 2 kr., üheks kuuks 75 senti.

„Esmaspäev“

on omapärasem nädalaleht Eestis. Ta toob igaühele koju teaduslikku lugemist selgel ja arusaadaval kujul. Huvitavad kirjatükid Eesti elu olevikust, minevikust ja tulevikust. Rikkalik naljanurk, igas numbris hulk pilte, ajude gümnaстика ja male. Koitvad lühikesed jutud. Tellijad on surma puhul kindlustatud. Tellimishind: kuueks kuuks 1 kr. 50 s., kolmeks kuuks 75 s.

Tellida saab neid lehti igast postiasutisest.

Üksiknumbrite müük üle riigi.

**Kõige kasulikumad
lehed kuulutajatele.**

Nende lehtede kaudu pääseb kuulutus igasse perekonda.

Aadress: **Pikk tän. 54-58, Tallinna.**

„Tehnika Ajakiri“

end. „Tee ja tehnika“

ainuke tehnika, arhitektuuri ja tehnilise keemia ajakiri Eestis.

Tellimine 1930. aasta peale avatud.

„TEHNIKA AJAKIRI“ ILMUB 1930. AASTAST ALATES

Eesti Inseneride Ühingu, Eesti Arhitektide Ühingu ja
Eesti Keemikute Seltsi ühise häälekandjana.

„Tehnika Ajakiri“ ilmub üks kord kuus, vähemalt 16 lehekülge iga number. Iga aasta ilmub üks erinumber, vähemalt kahekordse lehekülgede arvuga, mis pühendatud Eesti tehnilise keemia saavutistele.

„Tehnika Ajakirja“ ülesandeks on jäädvustada meie tehnika kultuuri-saavutisi ja kavatsusi tehnika, tööstuse, ehitustehnika, majanduse ja keemia aladel, ühtlasi ära märkides teiste maade tähtsamaid sündmusi neil aladel.

„Tehnika Ajakirja“ sisu eest hoolitseb laialdane inseneride, arhitektide ja keemikute pere, eriti toimetusekolleegium koosseisus: Ambros, R., Beölauf, K., Leppik, E., Lohk, E., Lorents, J., Maddison, O., Martin, K., Mühlmann, Nuuter-Tammin, K., Parsmann, A., Steinberg, B., Steinmann, K., Tirmann, A., Verus, J.

„Tehnika Ajakirja“ vastutavaks toimetajaks on A. Kink ja kaastoimetajaks A. Vellner.

„Tehnika Ajakiri“ maksab aastas 5 kr., 1/2 aastas 2,5 kr. Üksik number 45 s. Välismaale 50% kallim.

„Tehnika Ajakirja“ kuulutuse hind on: 1 lk. 40 kr., 1/2 lk. 20 kr., 1/4 lk. 10 kr. Väliskaanel 50% kallim. Poolaasta ja aasta kuulutustel hinnaalandus.

„Tehnika Ajakirja“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. „Tehnika Ajakirja“ talituse jooksev arve on Krediidipangas Tallinnas.

„Tehnika Ajakirja“ toimetuse ja talituse asub Tallinnas, Kohtu 8, Eesti Inseneride Ühingu ruumes. Tel. 27-35. Toimetaja kõnetunnid igal esmaspäeval ja reedel k. 18 kuni 20.

MUUSIKALEHT

1930. a. — VII aastakäik

1930. a. ilmub kord kuus huvitava sisuga, hulga piltide ja ilustistega ning värviliste kaantega.

Muusikaleht on vanem ja ainukene muusika-ajakiri Eestis; sellepärast loeb seda iga muusikaharrastaja. Hinnalt igapähele kättesaadav.

Tellimishind 1930. a. peale :

Lauljate Liidu liikmeile ja muusikakool. õpil. 1 kroon
Teistele . . . . . 1 kr. 20s.
Poolaasta peale poole vähem.

Tellimisi võtavad vastu :

Muusikalehe levitajad koorides.

Kõik postiasutised.

Muusikaärid ja raamatukauplused.

Muusikalehe talitus, Tallinna, Rataskaevu 22.

Saatke talitusele postmarke tellimishinna suuruses, siis saate «Muusikalehe» aasta jooksul.

Akadeemilise Ajaloo-Seltsi väljaanne

„Ajalooline Ajakiri“

jätkab 1930. aastal senisel kujul oma ilmumist. Ta seab enda ülesandeks tõlgendada meil ajaloolisi harrastusi, äratada huvi ajaloo, eeskätt meie rahva ajaloo vastu võimalikult laiemais ringkonnis väljaspool uurijate ja ajaloo õppijate kitsaid rühmi. Vastavate artiklite, ülevaadete ja arvustiste kaudu jälgib „Ajalooline Ajakiri“ nii kodumaa kui ka üldise ajaloo uurimise edusamme meil ja mujal.

Seni on „Ajaloolises Ajakirjas“ kirjutisi avaldanud: prof. W. Anderson, prof. J. Bergman (Rootsi), prof. A. R. Cederberg (Soome), O. Freymuth, O. Greiffenhagen, prof. P. Haliste (Bauman), T. Holm (Rootsi), dr. P. Johansen, E. Kerem, R. Kleis, A. Koort, dr. Arvi Korhonen (Soome), H. Kruus, A. Kruusberg, prof. J. Köpp, H. Laakmann, E. Laid, L. Leesment, F. Leinbock, M. Lepik, O. Liiv, L. Metslang, H. Moora, H. Mühlberg, Fr. Nineve†, prof. H. Oldekop†, H. Ottenson, prof. A. Pridik, prof. K. Ramul, G. Rauch, M. Schmiedehelm, H. Sepp, prof. O. Sild, A. Soom, prof. W. Süß, prof. A. M. Tallgren (Soome), dots. P. Treiberg, N. Treumuth, J. Vasar, K. Vilhelmson, dr. E. Virányi, dr. Fr. Westling† (Rootsi) ja prof. A. H. Wirkkunen† (Soome). Peale eelnimetatute on veel lahkesti kaastööd lubanud: G. Vihgrabs (Läti), prof. V. Voionmaa (Soome) j. t.

„Ajaloolise Ajakirja“ tellimishind: 2 kr. 40 s. aastas. Üksiknumber 70 senti. Kuulutuste lehekülj — 10 krooni, 1/2 lehekülge — 5 krooni jne.

Talitus asub: Tartu, k.-ü. „Loodus“, Vana tän. 1. Tellimisi võtavad vastu ka kõik E. V. postiasutised.

Järgmine number ilmub kaksiknumbrina 1930. a. aprillis. 1922. aastakäigust on veel saada üksikuid numbreid — à 30 senti. Järgmisi aastakäike on veel saada: 1923. aastakäik — à 1 kr. 60 senti, 1924., 1925. ja 1926. aastakäik — à 2 krooni, 1927., 1928. ja 1929. aastakäik — à 2 kr. 40 senti.